RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1909. Andra Kammaren. N:o 70.

Onsdagen den 19 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 13 innevarande maj.

§ 2.

Ordet lämnades härefter på begäran till *Svar å interpellation.*

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet Swartz, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Med kammarens tillstånd har en dess ledamot, herr Lindhagen, till mig framställt följande fråga:

»Har Riksdagen, såvidt på herr statsrådet ankommer, att emotse ett regeringsförslag rörande fast anställning för skrifbiträden och deras vederlikar hos statens ämbetsverk och myndigheter; och, i fall så är händelsen, vågar man emotse detta förslag till nästkommande års Riksdag?»

Som bekant anhöll 1906 års Riksdag, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida och i hvad mån personer, som vore hos statens ämbetsverk och myndigheter på ett stadigvarande sätt sysselsatta med skrifgöromål och andra dylika sysslor, skulle kunna erhålla något fastare ställning, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kunde föranleda.

En sådan utredning, därtill ej mindre löneregleringskommittén än äfven flertalet centrala ämbetsverk m. fl. myndigheter och institutioner bidragit, förelåg färdig vid slutet af nästföregående år samt berörde i hufvudsak allenast de allmänna grunderna för aflöning, pensionering m. m. af nyssnämnda personer. För egen del var jag också beredd att upptaga frågan till lösning i sammanhang med omorganisationen och löneregleringen af ett ämbetsverk, som kanske mera än alla andra gifver arbete åt personer med den sysselsättning, hvarom nu är fråga. På grund

Svar å interpellation. (Forts.)

af vissa mellankommande omständigheter befanns det emellertid under arbetets fortgång nödvändigt att, innan förslag till reglering af nämnda ämbetsverk förelades Riksdagen till pröfning, med afseende å samma ämbetsverk infordra ytterligare utredning, ett förhållande, som resulterade i ärendets remitterande till löneregleringskommittén. Utvägen att för innevarande års Riksdag framlägga förslag till frågans lösning blef därigenom stängd. Det visade sig nämligen ogörligt, att utan allt för lång tidsutdräkt från annat i förevarande afseende lämpligt ämbetsverk erhålla utredning, som kunde läggas till grund för ändringar i den för ämbetsverket gällande stat, såvidt anginge anslag till aflöning af ämbetsverkets ordinarie personal och andra af regleringen berörda anslag. Att på förhand infordra förslag i sådant afseende från ett hvart ämbetsverk torde vara mindre lämpligt, helst meningarna rörande frågans rätta lösning äro mycket delade och jag för egen del har en från löneregleringskommitténs förslag i vissa afseenden afvikande uppfattning. Först sedan Riksdagen genom beslut vidkommande ett eller ett fåtal ämbetsverk fastställt de principiella grunderna för aflöning, pensionering m. m. med afseende å skrifbiträden och andra personer, som afses i 1906 års riksdagsskrifvelse, synes mig tiden vara inne att mera allmänt upptaga biträdesfrågan till lösning vid de centrala ämbetsverken och andra statsinstitutioner.

I anledning af hvad sålunda anförts är jag öfvertygad om och kan, hvad på mig ankommer, försäkra, att, äfven om frågan icke kan vid 1910 års riksdag blifva föremål för lösning beträffande de centrala ämbetsverken i allmänhet, förslag i ämnet beträffande åtminstone ett och möjligen flera ämbetsverk kommer att framläggas för samma Riksdag.

Härpå anförde

Herr Lindhagen: Jag skall be att på de ifrågavarande statstjänarnas vägnar få framföra deras tacksamhet till herr finansministern för det svar han gifvit, hvilket ju officiellt innebär en glimt af förhoppning för desamma, en förhoppning, som de förut vunnit endast genom de förespeglingar man privat gjort dem, men i hvilka de likväl blifvit gäckade.

Det är sålunda fastslaget, att Riksdagen har att förvänta en framställning i ifrågavarande syfte. Nu vill jag emellertid säga det, att då herr finansministern ställde i utsikt, att frågan först kommer att behandlas partiellt för endast ett ämbetsverk, för att Riksdagen må blifva i tillfälle att fastslå principerna, och att vi sålunda få vänta ytterligare åtminstone öfver en riksdag, innan förslag framlägges beträffande de öfriga ämbetsverken, så innebär ju detta något, som icke är så särskildt ägnadt att glädja dessa skrifbiträden, helst då många af dem arbeta under tryckta

förhållanden och, såsom jag personligen vet, en hel del gamla utslitna biträden icke kunna hålla ut så länge, utan måste afgå och uppgifva hoppet om pension.

Svar å interpellation. (Forts.)

Jag anser, att denna fråga om principerna för biträdenas anställning icke är så konstig att, om man velat ha principfrågan löst, man icke kunnat framkomma med förslag härutinnan långt före detta, så att lösningen af frågan i dess helhet icke blifvit på detta sätt framskjuten.

Jag vet visserligen icke, om det är alldeles uteslutet af herr finansministerns svar, att frågan, när den nästa år förekommer till bedömande, skall kunna lösas i större omfattning än för endast ett ämbetsverk. Principen gäller ju arten af biträdenas anställning och löneförmåner, och den principen borde väl kunna lösas för flera ämbetsverk på en gång lika väl som för ett, ehuru jag medgifver att lösningen måhända kan i ett eller annat fall erbjuda vissa svårigheter, hvilka säkerligen dock kunna öfvervinnas.

Nu vill jag emellertid äfven uttala den förhoppningen, att det kommande förslaget verkligen må — såsom herr finansministern också antydt, och hvarför jag antager att skrifbiträdena äro honom särskildt tacksamma — i vissa afseenden skilja sig från löneregleringskommitténs förslag. Dessa »vissa afseenden» tror jag syfta på kommitténs förslag, att de kvinnliga skrifbiträdena, som det här egentligen är fråga om, till skillnad från de manliga tjänstemännen, icke skulle få fullt fast anställning. Man möter här igen ett uttryck för den »maskulina renässansen». Vi kräfva, att så mycket som möjligt kvinnan skall likställas med mannen i rättsligt afseende. Men nödgas man gå med därpå, så sker det, som det heter »utan entusiasm». Jag anser, att det innebär en orättvisa gent emot kvinnorna, om, såsom blefve fallet enligt löneregleringskommitténs förslag, deras anställning skulle bero på öfverordnades godtycke. Det står i förslaget till och med, att, om biträdenas arbetsförmåga är nedsatt, de utan vidare skola kunna afskedas. Så är det emellertid icke med de manliga tjänsteinnehafvarne.

Äfven har jag hört uppgifvas, att man på något eller några håll tänker sig möjligheten att skilja mellan de biträden, som anses förrätta kvalificeradt arbete, och sådana, som icke anses förrätta kvalificeradt arbete. Jag tror emellertid icke, att det är af behofvet påkalladt, att man uppställer en sådan skillnad. Rättvist blir det aldrig. Det skulle vara mycket orätt att försöka uppkonstruera en särskild klass af biträden, hvilkas arbeten skulle vara af den enklare beskaffenhet, att de på den grund ansåges icke böra ha fast anställning. Att de arbeta och att de sköta sitt arbete ordentligt bör väl vara hufvudvillkoret för den fasta anställningen.

Under uttalande af förhoppning om att en sådan skillnad

icke blir fastställd, hvilket icke ifrågasättes för män, och ju ej heller herr finansministern ställt i utsikt, ber jag som sagt att få tacka honom för svaret.

§ 3.

Föredrogs herr *Brantings* vid gårdagens sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att till hans excellens herr ministern för utrikes ärenden få framställa ett spörsmål.

Herr talmannen gaf propositioner först på bifall till herr Brantings ifrågavarande begäran och vidare på afslag å densamma; och förklarade herr talmannen sig anse den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Som emellertid herr Christiernson m. fl. begärde votering, blef nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren afslår herr Brantings anhållan att till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena få framställa ett spörsmål, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner nej, har kammaren bifallit berörda anhållan.

Voteringen utföll med 171 ja mot 35 nej; och hade kammaren alltså afslagit herr Brantings berörda anhållan.

§ 4.

Vidare föredrogos hvart för sig och lades till handlingarna statsutskottets memorial:

n:o 190, med öfverlämnande till Riksdagen af förteckningar å försålda kronoegendomar samt å inköp af mark för bildande af kronoparker;

n:o 191, i anledning af Kungl. Maj:ts remiss med öfverlämnande af förteckning öfver de för statsverkets räkning utarrenderade egendomar; och

n:o 209, med förslag i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om en anmärkningspunkt under de i statsutskot-

tets utlåtande n:o 165 föreslagna aflöningsstaterna för Svea och Göta hofrätter.

§ 5.

Vid föredragning härpå af statsutskottets memorial,

n:o 210, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande af en byggnad, innehållande lokaler för krigshögskolan och krigshofrätten med flera institutioner och myndigheter samt en i ämnet väckt motion,

n:o 211, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående statsbidrag till aflöning af bibliotekarien vid skandinaviska afdelningen af Sainte-Geneviève-biblioteket i Paris, och

n:o 212, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående fördelning af de medel, som komma att under år 1909 och 1910 afsättas till främjande af nykterhet och motarbetande af dryckenskapens följder,

blefvo de i dessa memorial föreslagna voteringspropositionerna af kammaren godkända.

§ 6.

Statsutskottets nu föredragna memorial n:o 213, med anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående lämpligaste sättet för ordnande af distriktsveterinärväsendet, lades till handlingarna.

§ 7.

Härefter föredrogs statsutskottets memorial n:o 214, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under andra, tredje, fjärde, femte, sjätte, sjunde, åttonde och nionde hufvudtitlarne gjorda framställningar om anslag för beredande af extra lönetillägg för år 1909 åt en del tjänstemän och betjänte m. m.

Den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen godkändes.

§ 8.

Andra Kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 43, i anledning af Första Kammarens beslut i fråga om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående sofplatser för tredje klassens passagerare å statens järnvägar, föredrogs härpå; och biföll kammaren utskottets däri gjorda hemställan.

§ 9.

Angående lag om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning.

Vidare föredrogs lagutskottets utlåtande n:o 65, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning, dels ock en med föranledande däraf väckt motion; och lämnades därvid ordet på begäran till

Herr Lindhagen, som yttrade: Här föreligger också en detalj af programmet i norrlandsfrågan, som nu är afsedd att gå, som man säger, mot sin »lösning». Jag har i en reservation till utskottets betänkande visserligen icke gjort något yrkande, men jag har däri betonat, att denna lösning måste anses vara icke hvad man kallar en tillfredsställande lösning, utan blott ruiner af det förslag, som egentligen borde ha kommit. Det är nämligen så, att man för det första fått helt och hållet uppgifva önskemålet att genom lag få de ägostyckningar, hvarom här är fråga, på ett tillfredsställande sätt bestämda, utan denna fråga har helt och hållet öfverlämnats åt det administrativa godtycket och i synnerhet åt godtfinnandet hos de personer, som närmast ha med saken att göra, först landtmätarna, så landtstatstjänstemännen och i sista hand landshöfdingarne. Resultatet kommer således att utfalla mycket ojämnt; i somliga län blir nog mycket obetydligt vunnet genom denna nya lagen.

Man har således icke ansett sig kunna i lagen garantera, att ifrågavarande afstyckade lägenheter skulle få hvad dem rätteligen tillkommer i bete och odlingsmark, hvilket hade varit önskligt. Man hade hoppats, att vid de ägostyckningar, som enligt den nya lagen skulle komma att ske i Norrland och Dalarna, skulle med hemmanslotten följa så mycket odlingsmark som möjligt, så att den kunde blifva lämplig för jordbruk och att mer än en familj där kunde finna sitt uppehälle. Det kommer nog icke att ske med antagande af detta förslag. Man har nämligen ordnat det så, att nätt och jämnt en familj skall kunna få sin utkomst på dessa hemmanslotter. De stora utvecklingsmöjligheterna i fråga om odlingens fortgång uppe i dessa trakter har man således alldeles tappat bort. Och slutligen har man icke här, liksom i arrendelagen ansett behöfligt att på sådana orter, där betesrätt är nödvändig för att brukarne skola kunna draga sig fram, förbehålla dem en dylik rätt. Med husbehofsvirket blir det nog också si och så. Med andra ord, förslaget är ett palliativ, som kanske kommer att tillämpas i många fall tämligen bra, i många fall illa, och i många fall icke alls i det syfte, som man afsett.

Då det emellertid är nödvändigt att någon lagstiftning kommer till stånd, enär den provisoriska lag, som hittills gällt, utgår med början af nästa år, har jag icke ansett mig böra göra något

yrkande, utan endast konstatera, att detta lagförslag är i mycket ett stycke af en grusad förhoppning.

Angående lag om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning. (Forts.)

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 10.

Lagutskottets härefter föredragna utlåtanden n:o 67, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 6, 7 och 8 §§ i lagen den 18 april 1884 angående tillsyn å förmyndares förvaltning af omyndigs egendom samt till lag om ändrad lydelse af 125 och 127 §§ konkurslagen, och n:o 68, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag, innefattande vissa bestämmelser angående laga skiften i Juckasjärvi och Karesuando socknar af Norrbottens län, blefvo af kammaren godkända.

§ 11.

Om utredning rörande norrländska skogsarbetares ställning m.m.

Vid föredragning härpå af Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 37, med anledning af Första Kammarens beslut angående herr Widéns af Andra Kammaren bifallna motion, n:o 88, om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utredning rörande skogsarbetarnes ställning och lefnadsförhållanden i Norrland m. m., begärdes ordet af

Herr Widén, som anförde: Herr talman, mina herrar! Ja, af den motion, som jag väckt angående utredning såväl rörande skogsarbetarnes ställning och lefnadsförhållanden i Norrland som ock angående nödiga åtgärder för att skapa en under sunda ekonomiska och hygieniska förhållanden lefvande duglig skogsarbetarestam återstår icke så särdeles mycket efter den stympning, som Första Kammaren har underkastat det förslag i ämnet, som kom dit ifrån Andra Kammaren. Det påminner, detta resultat, om det gamla ordstäfvet om »berget, som födde en råtta».

Emellertid är det i alla fall så, att man med det beslut, hvartill Andra Kammarens tillfälliga utskott nu tillstyrkt bifall, får in ett finger i fråga om åtgärder till förbättring af de norrländska skogsarbetarnas ställning och lefnadsförhållanden; och man får i princip erkändt, att det verkligen behöfver göras något i detta afseende. Det är väl också möjligt, för att icke säga sannolikt, att man skall kunna fortgå på den här föreslagna vägen och komma längre en annan gång. Under uttalande af detta skall jag också be att för min del få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare yttrades ej. Kammmaren biföll utskottets hemställan.

§ 12.

Angående kontroll å program för biografföreställningar.

Till afgörande förelåg nu Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 38, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående kontroll å program för biografföreställningar.

I en till utskottet hänvisad, inom Andra Kammaren af herr *Hellgren m. fl.* väckt motion, n:o 249, hvilken motion i lika lydande form framställts äfven i Första Kammaren, hade hemställts, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes efter verkställd utredning vidtaga åtgärder för åvägabringande af en före uppförandet gående kontroll af programmen för biografföreställningar, i all synnerhet sådana, till hvilka barn ägde tillträde.

Utskottet hemställde, att Andra Kammaren, med anledning af förevarande motion, för sin del ville besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhölle, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida och i hvad mån åtgärder kunde vidtagas till åvägabringande af en mer effektiv och enhetlig kontroll af programmen för biografföreställningar, samt för Riksdagen framlägga de förslag, hvartill utredningen kunde gifva anledning.

På framställning af herr talmannen beslöt kammaren att i samband med detta ärende till behandling företaga Första Kammarens å dagens föredragningslista jämväl upptagna protokollsutdrag n:o 349, innefattande delgifning af nämnda kammares beslut angående dess tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 22, i anledning af väckt motion angående skrifvelse till Kungl. Maj:t i fråga om kontroll öfver programmen för biografföreställningar.

Uti sistnämnda utlåtande hemställdes, »att Första Kammaren för sin del beslutar, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhåller, det Kungl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida mera bestämda och effektiva föreskrifter må kunna utfärdas till förebyggande af det skadliga inflytandet af biografföreställningar, särskildt på den uppväxande ungdomen i vårt land, samt i den mån Riksdagens medverkan kräfves, till Riksdagen göra de framställningar, som häraf kunde föranledas.»

Af omförmälda protokollsutdrag inhämtades, att Första Kammaren bifallit utskottets ifrågavarande hemställan med den ändring, att orden »i den mån Riksdagens medverkan kräfves» utbyttes mot orden »därest verkställd utredning därtill gifver anledning.»

Den af Andra Kammarens första tillfälliga utskott afgifna hemställan upplästes, hvarefter ordet på begäran lämnades till

Herr Edén, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Såsom kammaren torde finna af de nu föredragna handlingarna, har vid be-

handlingen af motionerna angående kontroll öfver biografföreställningar såväl Första som Andra Kammarens tillfälliga utskott så tillvida tillmötesgått motionärernas hemställan, att båda ha föreslagit en skrifvelse till Kungl. Maj:t i ärendet. Skrifvelsens kläm har emellertid blifvit något olika i de båda utskottens framställningar. Andra Kammarens utskott har lagt särskild vikt på att precisera det område, för hvilket man önskar nya bestämmelser, i det att utskottet föreslagit en hemställan hos Kungl. Maj:t om utredning, »huruvida och i hvad mån åtgärder kunna vidtagas till åvägabringande af en mer effektiv och enhetlig kontroll af programmen för biografföreställningar», hvaremot Första Kammarens utskott har mera oklart uttryckt sig så, att Kungl. Maj:t skulle taga i öfvervägande, huruvida mera bestämda och effektiva föreskrifter må kunna utfärdas till förebyggande af det skadliga inflytandet af biografföreställningar, särskildt på den uppväxande ungdomen i vårt land.

Angående kontroll å program för biografföreställningar. (Forts.)

Vidare har Andra Kammarens utskott lagt en särskild tonvikt på, att de utredningar som här begäras, eventuellt kunna föranleda en framställning till Riksdagen, hvaremot Första Kammarens utskott i den ursprungliga lydelsen af sitt förslag endast hemställt, att utredningen skulle föranleda framställning till Riksdagen, i den mån Riksdagens medverkan kräfdes.

Efter det dessa utlåtanden blifvit afgifna, har på enskild väg samråd skett mellan ledamöter i de tillfälliga utskotten i båda kamrarna, och vi hafva därvid kommit öfverens om, att vi skulle kunna ena oss om en gemensam förmulering på det sätt, att Andra Kammaren biträdde Första Kammarens hemställan mot det att Första Kammaren å sin sida föreslår ett starkare framhäfvande af möjligheten af sakens framläggande för Riksdagen. Detta har nu skett därigenom att, såsom framgår af det nu upplästa protokollsutdraget från Första Kammaren, i klämmen i st. f. orden: »i den mån Riksdagens medverkan kräfdes» blifvit inskjutet: »därest verkställd utredning därtill gifver anledning».

Jag skall be att under sådana förhållanden få yrka bifall till det af Första Kammaren antagna skrifvelseförslaget. Jag gör detta, ehuruväl man i en hastig vändning icke kommit i Första Kammaren att observera, att den nu vidtagna ändringen icke riktigt står tillsammans med den stilistiska formuleringen af den sista meningens sista sats. Men för att icke föranleda nytt besvär i denna riksdagens sista timma, och då jag icke tror, att denna stilisering i någon mån inverkar på innehållet, ber jag att få yrka bifall till Första Kammarens beslut.

Herr Branting: Jag har intet annat yrkande att göra än det, som utskottets ärade ordförande nyss här framställde. Jag ber blott att få uttrycka min tillfredsställelse öfver att Andra

Angående kontroll å program för biografföreställningar. (Forts.)

Kammarens utskott i sin motivering verkligen visat sig hafva öppen blick för ömtåligheten af det område, där man nu påkallar skärpta bestämmelser. Hur önskvärdt det utan tvifvel är, att dessa föreställningar underkastas offentlig kontroll, såvidt det rör ungdomen, är det klart, att man då lätt kommer in på ett område, där man berör teatercensur och hvad därtill hör. Och jag tror, att vi hafva all anledning att vara tacksamma mot utskottet, som här yttrar, att förslaget berör »ett ytterst ömtåligt område, hvars beträdande ur så väl principiell som praktisk synpunkt påkallar den största försiktighet.»

Med understrykande således af denna synpunkt, som jag hoppas icke måtte tappas bort vid utredningen, ber jag att få instämma i herr Edéns yrkande.

Herr Johansson i Jönköping: Ehuru jag icke tviflar på att kammaren skall komma att bifalla det af tillfälliga utskottets ordförande här framställda förslaget, så anser jag mig dock såsom medmotionär i ämnet skyldig att låta komma till kammarens kännedom, hurusom den väckta motionen har blifvit understödd genom en mängd uttalanden, som från de mest skilda delar af landet hafva inströmmat till motionärerna i så rikligt antal, att jag här har en hel portfölj full af dylika skrifvelser.

Jag ber att få omnämna, att sådana skrifvelser ingått från icke mindre än 57 allmänna läroverk och 77 enskilda läroverk och flickskolor med mellan 1,000 och 1,100 namnunderskrifter af lärare och lärarinnor, från 20 folkskoleinspektörer, från öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk, från Göteborgs allmänna folkskolestyrelse, från Stockholms folkskolelärareförening, från sällskapet för folkundervisningens befrämjande, från svenska seminarielärareföreningen, från folkskolans vänner i Uppsala, från Sveriges allmänna folkskollärareförening, från pedagogiskt humanistiska sällskapet i Gäfle, pedagogiska sällskapet i Stockholm, pedagogiska sällskapet i Lund, Göteborgs pedagogiska sällskap, förutom åtskilliga andra sådana föreningar, med hvilkas uppräknande jag icke skall betunga kammarens protokoll, vidare från 25 medicine professorer och läkare, 16 fängelsedirektörer, 15 fängelsepredikanter och slutligen öfver 1,000 lärare och lärarinnor vid Sveriges folkskolor.

Det är uppenbart, att en så enstämmig opinion, särskildt bland dem, som utgöra målsmän för ungdomen och arbeta med dess uppfostran, måste i detta fall tillmätas stor betydelse. Och jag är förvissad, att kammaren skall i denna meningsyttring finna ytterligare skäl att bifalla den hemställan, som här är gjord och som otvifvelaktigt motsvaras af ett verkligt behof.

Jag ber, herr talman, att få instämma i herr Edéns yrkande.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll det af herr Edén framställda yrkandet.

§ 13.

Sedan herr vice talmannen nu öfvertagit ledningen af kammarens förhandlingar, föredrogos hvart för sig

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 39, angående Första Kammarens beslut om skrifvelse till Kungl. Maj:t rörande folkuppfostringsväsendets utveckling i praktisk riktning; och

statsutskottets utlåtande n:o 192, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående sättet för bestridande och redovisande af fångvårdens utgifter för landtbruksrörelsen vid Svartsjö kungsladugård.

Kammaren biföll hvad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 14.

Lag angående husbehofsskogar inom vissa områden m. m.

Å föredragningslistan var härefter uppfördt lagutskottets utlåtande n:o 69, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående husbehofsskogar inom vissa områden samt lag om ändrad lydelse af 2 § i lagen den 24 juli 1903 angående skyddsskogar, dels Kungl, Maj:ts proposition med förslag till lag om uteslutande tills vidare af rätten att erhålla laga skifte inom vissa områden och lag angående marks afstående för nomadlapparnas behof vid afvittring ofvan odlingsgränsen, dels ock en med föranledande af nämnda propositioner väckt motion.

Genom två den 17 mars 1909 dagtecknade propositioner, n:is 108 och 109, hvilka båda hänvisats till lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande af propositionerna bilagda, i statsrådet och högsta domstolen förda protokoll, föreslagit Riksdagen att antaga vid propositionerna fogade förslag till

lag angående husbehofsskogar inom vissa områden;

lag om ändrad lydelse af 2 § i lagen den 24 juli 1903 angående skyddsskogar;

lag om uteslutande tills vidare af rätten att erhålla laga skifte inom vissa områden; och

lag angående marks afstående för nomadlapparnas behof vid afvittring ofvan odlingsgränsen.

I sammanhang med dessa propositioner hade utskottet till behandling förehaft en i anledning af desamma inom Andra Kammaren af herr *Lindhagen* väckt motion, n:o 269, däri hemställdes, att Riksdagen ville

1:o) besluta stadganden i syfte, att statens skogstilldelningar

Lag angående husbehofsskogar inom vissa områden m. m. (Forts.)

åt hemman vid afvittringen nu och framdeles komma att tjäna sitt ändamål, nämligen att vara ett stöd för en självständig, i orten bosatt jordbruksbefolkning;

2:o) besluta eller hos Kungl. Maj:t framhålla nödvändigheten af föreskrifter, i syfte att vid skattläggningen sträng kontroll öfvades, att ej mantalets storlek oskäligen uppdrefves för erhållande af oskäliga skogstilldelningar; och

3:o) besluta, att Konungens befallningshafvandes afvittringsutslag skulle i hela sin vidd underställas Kungl. Maj:ts pröfning.

Utskottets hemställde,

1:o) att ifrågavarande propositioner måtte af Riksdagen bifallas, samt

2:o) att herr Lindhagens omförmälda motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Beträffande utskottets hemställan under 2:o) hade reservationer afgifvits:

i anledning af punkt 1:o) i motionen:

af herrar *Widén*, *Jansson* i Edsbäcken, *Ersson*, *Pettersson* i Södertälje, *Olsson* i See, *Forsberg* och *Lindhagen*, med hvilka herr *Zetterstrand* i hufvudsak instämt, och som hemställt, att Riksdagen, med anledning af det i ifrågavarande motion under 1:o) gjorda yrkande, ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte i blifvande afvittringsstadga och reglementen för allmänningsskogarne meddela betryggande föreskrifter eller, i den mån Riksdagens medverkan ansåges erforderlig, för Riksdagen framlägga förslag till föreskrifter, i syfte att statens skogstilldelningar vid afvittringen komme att tjäna sitt ändamål, nämligen att vara ett stöd för en självständig, i orten bosatt befolkning;

i anledning af punkt 2:o) i motionen:

af desamme, hvilka hemställt, att Riksdagen, med anledning af det i ifrågavarande motion under 2:o) gjorda yrkande, ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte meddela betryggande föreskrifter, i syfte att vid den under afvittringen företagna skattläggningen mantalets storlek ej oskäligen uppdrefves för erhållande af högre skogstilldelningar; samt

i anledning af punkt 3:o) i motionen:

af herrar *Jansson* i Edsbäcken, *Olsson* i See, *Pettersson* i Södertälje, *Ersson* och *Lindhagen*, som föreslagit att Riksdagen,

Lag angående husbehofsskogar inom vissa områden m. m. (Forts.)

med anledning af det i ifrågavarande motion under 3:o) gjorda yrkande, ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida ej i blifvande afvittringsstadga borde före skrifvas, att Konungens befallningshafvandes afvittringsutslag skulle i sin helhet eller till vissa delar, oafsedt förd klagan, underställas Kungl. Majts pröfning.

Punkten 1:o)

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2:o) föredrogs härpå; och begärdes därvid ordet af

Herr Widén som yttrade: Herr talman! Jag anhåller att punkt 2 måtte föredragas på det sätt, att herr Lindhagens motion, som i denna punkt behandlas och hvilken återfinnes på sidan 9 i utskottsbetänkandet, måtte föredragas punktvis.

Herr Widéns hemställan bifölls; och föredrogs i öfverensstämmelse härmed först *punkten 1:o)* af ofvanberörda utaf herr Lindhagen väckta motion. Därvid anförde

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Som herrarna finna af betänkandet, har jag jämte de öfriga ledamöterna från Andra Kammaren i lagutskottet här afgifvit en reservation. Jag vill i afseende å denna reservation till en början erinra om, i fall det skulle hafva undgått herrarna, att ett par tryckfel förekomma i afseende å motiveringen, hvilket dock genom en särskildt tryckt bilaga är rättadt, och torde iakttagas för att motiveringen ej må missförstås.

Förhållandet är, att det är synnerligen angeläget att vid de afvittringar, som nu skola försiggå i Norrbottens och Västerbottens län å marker, som ännu icke blifvit afvittrade, det tillses, att de skogstilldelningar, som äga rum, verkligen komma att befrämja det ändamål, för hvilket de äro afsedda, nämligen att utgöra ett stöd för den i orten varande befolkningen vid deras bruk af sina fastigheter.

Nu har det inträffat under föregående afvittringar, och det kan man ju befara komma att inträffa äfven här, att en del skogsspekulanter och andra, som ej äro jordbrukare, lyckats förvärfva sig rättigheter till hemman endast i afsikt att få skogstilldelningar, för att sedermera afverka skogen. Det är naturligtvis icke meningen med dessa kronans skogstilldelningar. Och man har så mycket större anledning till farhåga, att detta skall äga rum, som, enligt vunna upplysningar — det har också berörts i Kungl. Maj:ts proposition — särskildt i Dorotea socken, den socken i Västerbottens län som närmast gränsar till Jämtland, icke mindre än 26 hemmansrättigheter skola ha förvärfvats just af sådana

Lag angående husbehofsskogar inom vissa områden m. m. (Forts.)

skogsspekulanter, för att på det viset komma i besittning af skog och kunna exploatera den. Det är, som sagdt, naturligtvis icke meningen, utan det bör tillses vid dessa skogstilldelningar att, om möjligt och i den mån det är möjligt, den ursprungliga meningen med skogstilldelningen verkligen uppfylles; att man alltså icke behandlar saken blott formellt och schablonmässigt, utan att det tillses, att dylika spekulationer om möjligt komma på skam. Det är ju också så mycket större skäl härtill, som genom den norrländska förbudslagen, som gällt sedan 1906, det är bolagen förbjudet att förvärfva egendomar utaf enskilda. Då vore det väl ganska egendomligt om samtidigt kronan skulle utan vidare upplåta sina skogstillgångar däruppe åt sådana skogsspekulanter, som jag nyss talade om.

Jag ber därför för min del att få yrka bifall till hvad som i denna punkt är föreslaget af reservanterna. Och jag vill särskildt, när Första Kammaren nu redan afslagit detta och det således icke kan blifva en skrifvelse utaf, anhålla att Kungl. Maj:t i alla fall fäster uppmärksamheten på detta förhållande. Jag anser detta mycket angeläget och jag vill erinra, att äfven de mydigheter, som yttrat sig i frågan, och särskildt Konungens befallningshafvande i Västerbottens län, jämväl framhållit detta.

Jag yrkar bifall till reservanternas hemställan.

Herr Zetterstrand: Herr talman mina herrar! Jag har också den uppfattningen, att detta är en mycket viktig fråga, och att man bör vara försiktig vid de skogstilldelningar, som hädanefter komma att göras. Det torde dock vara möjligt att gå tillväga på det sättet, att de skogstilldelningar, som ytterligare förekomma, göras villkorliga, så att skogstilldelningarna återgå, för den händelse äganderätten till det hemman, som får skogstilldelning, öfvergår i trävarubolags händer. Ty syftet med dessa skogstilldelningar är uteslutande att befordra jordbrukets uppkomst i Norrland, men icke att lända industrien till fördel. Jag anser, som sagdt, att man hädanefter kan göra skogstilldelningarna villkorliga, så att de återgå, för den händelse äganderätten öfvergår till trävaruindustrien.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Lindhagen: Jag skulle egentligen vid den föregående punkten hafva velat göra det yrkande, att Andra Kammaren icke skulle antaga Kungl. Maj:ts förslag rörande lagstiftning om husbehofsskogar annat än under uttryckligt förbehåll, att Riksdagen också beslöte en skrifvelse i det syfte, som föreligger i denna punkt. Ty endast på det sättet kan man verksamt framtvinga, att det också blir på det sättet, som i reservationen önskas.

Nu har jag emellertid icke vunnit understöd för den saken från mina kamrater. Ty de trodde, att saken i alla fall skulle

Lag angående husbehofs-skogar inom vissa områden m. m. (Forts.)

låta arrangera sig. De trodde, att Kungl. Maj:t skulle taga hänsyn till den uppfattning, som gjort sig gällande i reservationen, för den händelse Andra Kammaren bifaller densamma, hvilket vi ännu icke veta.

Det är dock märkvärdigt, mina herrar, att, då man nu har erfarenhet af hvad afvittringarna åstadkommit, huru det gått till vid dessa skogstilldelningar och hvilka följder de haft, och särskildt då Riksdagen skrifvit och begärt att få en ändring, i syfte att staten hädanefter skulle dela ut sina skogar allenast till den befolkning, som bor på orten och har sitt uppehälle där, Kungl. Maj:t i alla fall kommer och säger, att det gör icke så mycket, om det icke på alla håll blir på det sättet — och detta trots hvad Riksdagen skrifvit, trots hvad norrlandskommittén påpekat och trots hvad också alla hörda ämbetsmyndigheter anfört och påyrkat — jag vill minnas både kammarkollegium, domänstyrelsen, landtbruksstyrelsen och äfven Konungens befallningshafvande. Icke förty anser Kungl. Maj:t i sin proposition, att man icke bör taga så noga hänsyn till detta!

Jag ber att få yrka bifall till reservationen, under uttalande af den förhoppning, att Kungl. Maj:t verkligen vill behjärta den angelägenhet, som i reservationen blifvit framdragen.

Härmed var öfverläggningen slutad. Efter af herr vice talmannen framställda propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, i hvad densamma afsåge förevarande punkt i herr Lindhagens motion, dels ock på afslag å samma hemställan och bifall i stället till den i anledning af nämnda punkt i motionen af herr Widén m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen, blef sistberörda proposition af kammaren godkänd.

Sedan *punkten 2:o)* af motionen härpå föredragits, erhölls ordet af

Herr Widén, som yttrade: Äfven vid denna punkt ha Andra Kammarens utskottsledamöter i lagutskottet afgifvit en enhällig reservation. Här är nämligen ett annat förhållande i afseende å afvittringarne, som man anser nödvändigt att förekomma, och det är att, i ändamål att erhålla större skogstilldelning, mantalets storlek uppdrifves medelst konstlade åtgärder, såsom i reservationen beröres. Det är för att hindra detta mycket angeläget, att vid förrättningarna det utöfvas sträng kontroll i detta afseende. Nu säger visserligen Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t påtänkt föreskrifter i detta hänseende. Och det må ju så vara. Men det är också alldeles nödvändigt, särskildt med afseende å dessa förrättningars omfattning, att det anordnas noggrann kontroll öfver att föreskrifterna verkligen blifva iakttagna. Det är särskildt detta, som reservanterna vilja lägga Kungl. Maj:t på hjärtat.

Lag angående husbehofsskogar inom vissa områden m. m. (Forts.)

Jag skall yrka bifall till den under punkt 2 af reservanterna föreslagna skrifvelsen.

Herr Zetterstrand. Jag skall bedja att ytterligare få understryka detta yrkande, ty jag tror, att det är synnerligen befogadt. Här har påpekats, att mantalets storlek ofta oskäligt uppdrifves. Det tillgår på det sättet, att för det år då mantalets storlek, som beräknas efter höafkastningen, skall bestämmas, man söker åstadkomma så stor höafkastning som möjligt, därigenom att man till det året inköper artificiella gödningsämnen och sålunda för tillfället uppdrifver höafkastningen till den största möjliga kvantitet, för att mantalet sedermera skall bestämmas så högt som möjligt och vederbörande få så stor skogstilldelning som möjligt. Jag hoppas dock, att man skall tillse, att icke sådana extra ordinarie åtgärder må föranleda för hög mantalssättning och därigenom för hög skogstilldelning och att en mycket stark kontroll kommer att utöfvas i detta afseende.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Vidare anfördes ej. Herr vice talmannen gaf propositioner först på bifall till utskottets hemställan, såvidt den berörde den nu föredragna punkten af herr Lindhagens motion, och vidare på afslag å samma hemställan och bifall i stället till den af herr Widén m. fl. i ämnet afgifna reservationen; och biföll kammaren hvad i nämnda reservation föreslagits.

Punkten 3:o) af motionen föredrogs härpå; och gaf herr vice talmannen därvid ordet åt

Hr Lindhagen som yttrade: Det afvittringsverk, som nu skall ordnas, är af mycket omfattande beskaffenhet, och det ingriper på många olika områden i enskildes rättsförhållanden. Det är i själfva verket en lagstiftning, som i hög grad är af civillags natur. Nu har emellertid Kungl. Maj:t under punkten 1 föreslagit, att endast vissa bestämmelser rörande husbehofsskogar och allmänningsskogar skola få civillags karaktär, men att det fortfarande såsom hittills skall ankomma på de administrativa myndigheterna att reglera det hela. Det är enligt min uppfattning egentligen icke rätt, när det gäller att ordna dessa rättsförhållanden mellan hemmansägare, lappar och inhysingar, och att bestämma, hvilken rätt de skola få med afseende på de skogarna. Men jag måste å andra sidan medgifva, att det är ett omfattande verk, som kräfver så mycket hänsynstagande till detaljerna, att, om man går till väga på förståndigt sätt, det kan lättast uträttas på administrativ väg, och då afvittringen hitintills handlagts i administrativ väg har jag icke velat afgifva någon reservation däremot.

Lag angående husbehofsskogar inom vissa områden m. m. (Forts.)

Jag vill dock påpeka, att vid frågans behandling inom högsta domstolen af flera ledamöter uttalades den åsikten, att den del af ifrågavarande lagstiftning, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle vara af civillags natur, var alldeles för litet omfattande, och då det nu i alla fall är så, att dessa öfriga delars afgörande kommer att innefatta så mycket som rör det allmännas rätt och enskildes rättsförhållanden, så har det förefallit mig, att man borde anordna det så, att dessa administrativa förfaranden komma att i sista hand afgöras af Kungl. Maj:t, åtminstone i viktigaste fall.

Det är visserligen så, att själfva den afvittringsstadga, som skall ligga till grund för det hela, kommer att utfärdas af Kungl. Maj:t. Men sedan kommer ett afvittringsutslag att meddelas, som visserligen följer afvittringsstadgans grunder, men i vissa punkter i allt fall är mycket afgörande i utslagets uppgift att utfylla de olika bestämmelserna efter skön. Jag har sett exempel på, huru svårt det är för innebyggarna långt upp i lappmarkerna att kunna iakttaga allt, som erfordras för att bevaka sin rätt och fullfölja klagan hos Kungl. Maj:t. Det är omöjligt för dem; de förstå det icke själfva; de hafva icke någon rättshjälp att tillgå och hafva i hvarje fall icke råd att bekosta sig sådan. Därför bör det ifrågasättas, huruvida icke befallningshafvandes afvittringsutslag antingen i hela sin vidd eller till vissa delar bör underställas Kungl. Maj:t, så att Kungl. Maj:t får tillfälle att ex officio, utan anförande af klagan, se till, huruvida det allmänna och hvar man fått sin rätt.

Nu är det visserligen så, att dessa ärenden enligt nya författningen skola gå till regeringsrätten. Detta är enligt mitt förmenande, såvidt det rör ordnandet af själfva afvittringen, mycket beklagligt, och om jag varit vaken, då frågan om regeringsrätten förelåg till behandling, skulle jag verkligen hafva ifrågasatt vissa undantag i det afseendet. Att anlägga en det rena juristeriets måttstock på dessa praktiska frågor, hvilket säkerligen blir förhållandet, om de komma under regeringsrättens bedömande, vore föga gagneligt för det hela. Det blir då lätteligen icke reell rättvisa utan blott formell rättvisa ända ut i fingerspetsarna.

Emellertid har nu i en reservation yrkats, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida icke i den blifvande afvittringsstadgan bör föreskrifvas, att befallningshafvandes afvittringsutslag skola i sin helhet eller till viss del, oafsedt om klagan anställes, underställas Kungl. Maj:ts pröfning, och skall jag bedja att få yrka bifall till denna af fem ledamöter i lagutskottet omfattade reservation.

Häruti instämde herrar *Olsson* i See och *Jansson* i Edsbäcken.

Lag angående husbehofsskogar inom vissa områden m. m. (Forts.)

Vidare anförde

Herr Zetterstrand: Utskottet har tagit denna fråga under allvarlig ompröfning, men ansett sig icke kunna bifalla herr Lindhagens yrkande. Dessa ärenden äro af ofantligt vidlyftig och komplicerad beskaffenhet, och skulle dessa i sin helhet eller till viss del underställas Kungl. Maj:ts pröfning, så skulle Kungl. Maj:t i detta afseende få så mycket att göra, att det vore omöjligt att effektuera det. Det kan ju för öfrigt icke gärna gå för sig, att ett dylikt utslag endast i viss del underställes Kungl. Maj:ts pröfning, ty ett sådant underställande förutsätter i alla fall, att man genomgår hela akten för att verkligen pröfva ärendet. Jag tror därför, att det är omöjligt att bifalla det förslag, som herr Lindhagen framställt, och ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Det finnes vissa delar af ett afvittringsutslag, som särskildt väl ägna sig att underställas Kungl. Maj:ts pröfning. Det skall afgöras t. ex. huruvida sådana personer, som utan tillstånd slagit sig ned på kronomarkerna, få bo kvar och få till skänks äfven husbehofsskog. Det afgöres endast efter administrativt godtycke. Till somliga säger man: ni får icke sitta kvar, till andra säger man däremot: ni får sitta kvar. Jag tycker, att sådana frågor verkligen böra vara ägnade att i sista hand komma under Kungl. Maj:ts pröfning, och därför innehåller reservationen möjlighet för Kungl. Maj:t att taga i öfvervägande, huruvida endast vissa delar i afvittringsstadgan skola komma under Kungl. Maj:ts pröfning. Då har Kungl. Maj:t tillfälle att taga i betraktande den af herr Zetterstrand påpekade svårigheten, att Kungl. Maj:t skulle vara så öfverhopad med arbete, att Kungl. Maj:t icke skulle kunna gå i land med det nu ifrågasatta arbetet. Denna betänklighet bör således bortfalla.

Öfverläggningen förklarades härmed afslutad. I enlighet med de därunder förekomna yrkandena framställde herr vice talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, för så vidt anginge förevarande punkt af herr Lindhagens motion, dels ock på afslag å samma hemställan och bifall i stället till den af herr Jansson i Edsbäcken m. fl. afgifna reservationen; och förklarade herr vice talmannen sig anse förstnämnda proposition hafva flertalets mening för sig. Votering begärdes emellertid af herr Lindhagen, till följd hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i punkten 2:o) af utskottets förevarande utlåtande n:o 69, för så vidt angår punkten 3:o) af herr Lindhagens ifrågavarande motion, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med afslag å utskottets hemställan i denna del, bifallit den vid berörda punkt af utlåtandet i anledning af punkt 3:o) i motionen utaf herr Jansson i Edsbäcken m. fl. afgifna reservationen.

Sedan voteringssedlarna blifvit uppräknade, tillkännagaf herr talmannen, som återtagit ledningen af kammarens förhandlingar, att omröstningen utfallit med 109 ja mot 81 nej; och hade alltså kammaren i denna fråga fattat beslut i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

§ 15.

Angående aflösning af vissa kronohemman och kronotorp m. m.

Till behandling företogs nu lagutskottets utlåtande n:o 70, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående lagstiftningsåtgärder för åstadkommande af aflösning utaf kronohemman och kronotorp, som donerats till bruksrörelsen m. m.

Till lagutskottet hade hänvisats en inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 111, däruti herr Lindhagen jämte 28 af kammarens ledamöter hemställt, såvidt nu är i fråga, att Riksdagen ville:

A) att hos Kungl. Maj:t begära lagstiftningsåtgärder för att i erforderliga fall och under för framtiden betryggande villkor åstadkomma aflösning ytterst genom expropriation (tvångsaflösning) af jordbruket å:

1:o) kronohemman och kronotorp, som donerats till bruksrörelsen;

2:o) hemman jämte torp, tillhöriga bolag eller enskilda, hvilka annorledes än genom omedelbar donation af kronan förvärfvat dem hufvudsakligen för annat ändamål än jordbruksdrift och särskildt för att tillgodogöra sig skogsafkastningen;

3:o) andra torp af olika slag, upptagna på enskildes ägor;

4:o) öfriga bebyggda jordbrukslägenheter, tillkomna af olika anledningar på enskildes ägor utan självständig besittningsrätt,

samt i sammanhang därmed jämväl lagstiftningsåtgärder i syfte att trygga besittningshafvarne, intill dess aflösning kunde och borde äga rum; och

B) för sin del redan nu besluta antagandet af sådan aflösning beträffande hemman jämte torp med självständigt jordbruk inom Norrland och Dalarne tillhöriga bolag och enskilda skogsspekulanter samt i sådant afseende antaga en expropriationslag af den lydelse en vid motionen fogad bilaga utvisade.

Angående aflösning af vissa kronohemman och kronotorp m. m. (Forts.)

Utskottet hemställde

1:o) att de i förevarande motion under A) gjorda yrkanden icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda; samt

2:o) att ofvanberörda i motionen under B) gjorda yrkande icke heller måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade afgifvits:

beträffande utskottets hemställan under 1:o):

af herrar *Lindhagen* och *Karlsson* i Fjäl, hvilka hemställt, att Riksdagen, med anledning af det i förevarande motion gjorda yrkande under A), ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida, i hvad mån och på hvad sätt för jordbrukets upprätthållande och brukarnes frigörelse från beroende af enskilde kunde åvägabringas aflösning af sådana osjälfständiga jordbruk, hvilka i motionen hufvudsakligen åsyftades, nämligen

1:o) kronohemman och kronotorp, som donerats åt bruksrörelsen;

2:o) hemman jämte torp tillhöriga bolag eller enskilda, hvilka annorledes än genom omedelbar donation af kronan förvärfvat dem hufvudsakligen för annat ändamål än jordbruksdrift och särskildt för att tillgodogöra sig skogsafkastningen;

3:o) torp af olika slag på enskildes ägor;

4:o) öfriga bebyggda jordbrukslägenheter, tillkomna af olika anledningar på enskildes ägor utan självständig besittningsrätt; och

af herrar *Ersson* och *Olsson* i See, hvilka instämt i förestående reservation, såvidt rörde yrkandena under 1:o) och 2:o); samt

beträffande utskottets hemställan under 2:o):

af herrar *Lindhagen* och *Karlsson* i Fjäl, hvilka hemställt, att Riksdagen, med anledning af det ifrågavarande, i motionen under B) gjorda yrkandet, ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida, i hvad mån och under hvilka villkor borde genom lag stadgas, att från bolags och enskilda skogsspekulanters jordbesittningar inom de sex nordligaste länen kunde medelst aflösning, ytterst genom expropriation, utbrytas

1:o) de gamla färdiga gårdsbruken med husbehofsskog jämte odlingsmark och bete;

2:o) husbehofsskog jämte odlingsmark och bete för att tillläggas gårdsbruk, som genom ägostyckning eller jordafsöndring redan blifvit utbrutna, men därvid antingen icke alls eller endast i otillräcklig mån tilldelats dylika nyttigheter;

3:o) odlingsmark jämte husbehofsskog och bete för bildande af nya jordbrukslägenheter; och

af herrar *Ersson* och *Olsson* i See, hvilka instämt i sistnämnda reservation, såvidt rörde yrkandet under 2:o).

Därjämte hade herr *Zetterstrand* reserverat sig mot vissa delar af utskottets motivering.

Angående aflösning af vissa kronohemman och kronotorp m. m. (Forts.)

Punkten 1:o) föredrogs; och begärdes ordet därvid af

Herr Lindhagen, som yttrade: Herr talman, mina herrar! I den förevarande motionen beröres en fråga, som egentligen är en af de mest aktuella politiska frågor, som för närvarande stå på dagordningen i vårt land, nämligen frågan om dessa osjälfständiga jordbrukare, som icke äro likställda med vanliga arrendatorer, utan hvilka såsom åbor bruka före detta bondhemman, före detta kronohemman eller torp och lägenheter, som med osjälfständig besittningsrätt innehafvas å annans mark. Det är ett kändt förhållande, att dessa osjälfständiga jordbrukare på grund af tidsförhållandena börjat att allt mindre och mindre trifvas med sin ställning. Det är särskildt från deras klass, som emigrationen i stora strömmar rinner ut ur landet. Man har allt för litet upptagit denna fråga ens till debatt, men man har ännu mindre inlåtit sig på någon ingående lösning af frågan. Huru vi än lagstifta och huru vi än handla, bör det stå klart för en hvar, som vill sätta sig in i denna sak, att det icke finnes mer än en lösning, som kan äga bestånd och tillfredsställa dessa jordbrukare samt blifva till gagn för landet. Denna lösning är den, att de nu ifrågavarande jordbrukslägenheterna blifva aflösta.

Nu säger man, att detta mål bör man söka vinna på frivillighetens väg. Ja, det vore ju mycket bra, om detta kunde ske, men, såvidt jag kan finna, är det omöjligt att på det sättet kunna lösa frågan vare sig på ett tillfredsställande sätt eller i tillräckligt många fall. Det måste här bli på samma sätt som öfverallt annorstädes, där förhållandena äro liknande våra i detta afseende, nämligen så, att här måste man räkna med en tvångsaflösning. Staten måste inträda såsom målsman för dessa jordbrukare. Därest icke frivilliga aftal kunna i tillräcklig omfattning åstadkommas skall genom lag påbjudas, att dylik aflösning skall äga rum. Detta problem gäller ju en stor klass af vårt lands befolkning och har stor betydelse för vissa delar af vår åkerbruksjords behöriga utnyttjande. Det gäller här att bevara odlad jord med åbyggnader, som redan finnas. Detta är en primär uppgift, som är i sin art viktigare än att skapa nya jordbrukslägenheter å ouppodlad och obebyggd mark. Denna fråga måste dock en gång lösas, och jag är för min del lifligt öfvertygad om, att lösningen då icke blir någon annan än den här ifrågasatta.

Jag hade tänkt, att det just i denna kammare skulle finnas en särskild sympati för denna sak. Här har ju ofta med eftertryck och en viss öfvertygelse framhållits, att om småbrukaren

Angående aflösning af vissa kronohemman och kronotorp m. m. (Forts.)

skall kunna trifvas och sköta sin jord väl, måste han ha en tryggad besittningsrätt till densamma. Ja, somliga säga, att han bör ha juridisk äganderätt, andra återigen att ett statligt arrendesystem är bättre. Detta är emellertid en öppen fråga. Alla dessa entusiaster för den lilla jordbrukarens självständighet borde icke kunna annat än med sorg och vemod se, att så många af deras klassbröder lida under ett förtryck, ett slags feodalväsende. Jag kan icke förstå annat, än att, då man har en sådan öfvertygelse i denna punkt, man med största sympati måste omfatta den nu föreliggande motionen.

Egentligen skulle denna motion föredragas punktvis, ty man kan ju ha olika meningar beträffande hvarje särskild punkt i det yrkande, som i motionen framställts — såsom ju äfven framgår af den reservation, som afgifvits af herrar Ersson och Olsson i See, hvilka endast instämt i motionärernas yrkanden under punkterna n:is 1 och 2. Men i denna riksdagens sena timme och då frågans olika delar egentligen ha ett organiskt sammanhang, har jag trott det vara bäst att låta motionen föredragas i sin helhet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den af mig jämte herr Karlsson i Fjäl uti denna punkt afgifna reservationen, hvilken delvis understödes af två andra reservanter. Vi hafva i denna reservation icke begärt någonting annat, än att Riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida i hvad mån och på hvad sätt må för jordbrukets upprätthållande och brukarnes frigörelse från beroende af enskilde kunna åvägabringas aflösning af sådana osjälfständiga jordbruk, hvilka i motionen hufvudsakligen åsyftas. Enligt det i reservationen sålunda gjorda yrkandet, skulle äfven utredas, i hvad mån en dylik aflösning skulle kunna åvägabringas å frivillighetens väg; i det afseendet har således det af motionärerna framställda yrkandet blifvit något modifieradt i reservationen.

Jag ber således att få yrka bifall till förenämnda reservation.

Häruti instämde herrar *Karlsson* i Fjäl och *Carlsson* i Malmberget.

Herr Zetterstrand: Herr talman! Vi ha nog alla inom utskottet i likhet med herr Lindhagen mycket stora sympatier för de osjälfständiga jordbrukarne inom vårt land. Andra Kammaren har äfven ådagalagt sitt intresse för dem, då den för en tid sedan var med om en skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning rörande dessa småbrukares ställning å de af dem disponerade hemmanen jämte flera andra därmed jämförliga förhållanden. Men att nu under samma riksdag uti en sådan skrifvelse som den här föreslagna bestämdt angifva, huru

man tänkt sig, att en aflösning i detta fall skall äga rum, kan väl icke vara lämpligt. Att här nu direkt säga ifrån, huru aflösning skall åvägabringas i fråga om dessa torp, som i allmänhet äro upptagna på enskildes ägor, såvida icke frivillig öfverenskommelse därom kan ske, är väl att gå för långt.

Angående aflösning af vissa kronohemman och kronotorp m. m. (Forts.)

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Sundström: Herr talman! Kort före min nedresa till föregående års riksdag besöktes jag af en gammal torpare från en socken i min hembygd. Hans ärende var att för mig framställa sina bekymmer rörande det öde, som skulle drabba hans lilla torplägenhet vid hans frånfälle. Torpet hade på 1830-talet afsöndrats från stamhemmanet. Förhållandet var nämligen det, att den dåvarande hemmansinnehafvaren hade satt ifrån sig hemmanet, som uttrycket lyder, till en son mot en billig lösesumma och rätt till födoråd till döddagar. Dottern erhöll en liten afsöndrad torplägenhet under sin och sina barns lifstid mot vissa skyldigheter till stamhemmanet. Torparen, som var hos mig på besök, var denna kvinnas son, en nu sjuttioårig gubbe. Torpafsöndringen bestod från början af ett tunnland åker och några tunnland ängs- och betesmark. Under årtiondenas lopp hade här byggts en gård med nödiga uthus, jorden hade odlats, så att torpet nu bestod af omkring sex à åtta tunnland jord. Den gamle torparen hade skött sig väl och redt sig godt. Det var nu bara en sak, som bekymrade honom: vid hans död skulle torpet återfalla utan lösen till stamhemmanets ägare. Detta förstod den gamle mannen icke, att det skulle kunna vara rätt, men han förstod det af ordalydelsen i det kontrakt, som hade skrifvits af en klockare i socknen på 1830-talet. Skulle han då icke på något sätt kunna göra sin rätt att behålla torpet åt sina arfvingar gällande? Skulle han nödgas lämna det utan att få ersättning för nedlagda förbättringar och odlingar på jorden? Det smärtade mig djupt att nödgas svara honom, att det i de skriftliga handlingarna icke fanns något som helst, som berättigade honom att behålla torpet längre än under hans lifstid, och att arfvingarne nödgades afträda detsamma när som helst utan lösen. Då han hörde detta, framställde han helt naturligt den frågan, om lagen icke skulle kunna ändras i detta fall.

Det var under intrycket af denna händelse, som jag föregående år i en motion föreslog en skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning af frågan, huruvida dylika torpare skulle kunna tryggas i besittning af sina torp. Jag gjorde det under icke så litet fruktan, ty jag visste, att jag rörde vid en ömtålig punkt, den heliga äganderätten. Motionen rönte det öde, som jag hade förutsett. Det utskott, som behandlade den, afstyrkte densamma efter en mycket kort och om fullständig oförståelse af saken vitt-

Angående aflösning af vissa kronohemman och kronotorp m. m. (Forts.)

nande motivering. Här i kammaren föranledde saken ett par vänliga yttranden till protokollet, det var allt. Nu finner jag till min glädje, att herr Lindhagen upptagit frågan i vidsträcktare omfattning, och det är då helt naturligt, att jag för min del kommer att ansluta mig till hans förslag.

Mina herrar, dessa på 50 år eller annan viss tid afsöndrade torplägenheter, de ha blifvit afsöndrade under en tid, då lagen icke tillät afsöndringar för alltid, då afsöndringarna voro så små som dessa torp för det mesta äro. Det fordrades då en viss besutenhet för att erhålla evärdeliga afsöndringar. Hade icke lagen angående jordafsöndring varit så trång, som den vid den tiden var, är jag öfvertygad om, att många af dessa torp, som nu äro afsöndrade på 50 år eller på lifstid, skulle varit för alltid afsöndrade. Då så förhåller sig och då nyare tiders jordafsöndringslagar lämna mycket bättre afsöndringsmöjligheter än förr, hemställer jag, huruvida det icke vore en handling af rättvisa att lätta möjligheten för dessa äldre afsöndringsinnehafvare att tryggas i besittningen af sina lägenheter. Icke heller tror jag, att man får affärda denna fråga på samma lättvindiga sätt, som en jurist en gång gjorde, med hvilken jag samtalade om angelägenheten i fråga. »Hvarför ha de varit så dumma och tagit dessa afsöndringar på så ofördelaktiga villkor?» voro hans ord. Men så enkelt affärdas icke den saken. Den s. k. dumheten från torparnes sida är lätt förklarlig. För en 50 à 75 år tillbaka hade man icke så lätt att flytta som nu. Dels led man icke af denna invandring till städerna, öfver hvilken vi nu klaga, dels fanns då ej storindustrien, dels hade man icke så lätt att komma öfver till Amerika som nu, och framför allt — man var då kanske med starkare band fästad vid den egna torfvan än man är nu för tiden. Detta torde vara tillfyllestgörande förklaring till den »dumhet», som forna tiders torpare ofta gjorde, då han slog sig ned på en afsöndring, äfven om afsöndringen blott var gjord på viss tid. För min del önskar jag lifligt, att vår generation visade samma sega kärlek till hemmets torfva som våra fäder, och därför vill jag medverka till sådana åtgärder, som gå ut på icke blott att trygga jorden åt landets inbyggare utan äfven att trygga bebyggarne till jorden.

Herr talman, jag yrkar därför bifall till herr Lindhagens vid betänkandet fogade reservation i denna punkt.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, gaf herr talmannen, i öfverensstämmelse med de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner först på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt och vidare på afslag därå och bifall i stället till den vid punkten af herrar Lindhagen och Karlsson i Fjäl afgifna reservationen; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med öfvervägande ja godkänd. Som votering

likväl begärdes, uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Angående afslösning af vissa kronohemman och kronotorp m. m. (Forts.)

Den, som vill, att kammaren, med afslag å lagutskottets hemställan i punkten 1:o) af utskottets förevarande utlåtande n:o 70, bifaller den vid punkten af herrar Lindhagen och Karlsson i Fjäl afgifna reservationen, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Omröstningen utvisade 88 ja men 111 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Härpå föredrogs *punkten 2:o);* och gaf herr talmannen därvid på begäran ordet till

Herr Lindhagen, som yttrade: Utgången af den förra voteringen visar ju i alla fall, att uppfattningen inom kammaren angående nödvändigheten af en självständig ställning för småbrukare icke är så principfast, som den vid vissa tillfällen uppgifver sig vara, utan när det är andra, som ha en sådan osjälfständig ställning, är man icke alltid beredd att gifva dem samma förmåner, som man har själf. Vid sådant förhållande är det ju kanske icke heller nu stor utsikt att den i förevarande punkt afgifna reservationen skall bifallas. Men denna punkt berör särskildt norrlandsfrågan, som vi för närvarande hålla på att afskrifva från vidare behandling.

Till de led i norrlandsfrågan, som förevarit vid denna riksdag, nämligen ägostyckningslagen, arrendelagen, vanhäfdslagen och utsträckning af förvärfsförbudet, ansluter sig enligt norrlandskommitténs förslag äfven en expropriationslag. Kommitténs majoritet och reservanter ha varit af olika mening angående omfattningen af denna senare, men de ha varit eniga därom, att den utgör ett led, som samtidigt bör sättas i verket med de andra.

Nu har emellertid ingenting hörts af från regeringens sida om denna del af kommitténs förslag, och vid efterfrågan har det alltid svarats, att saken icke tagits under öfvervägande. Vi motionärer ha därför ansett, att det vore skäl i att hos regeringen genom en riksdagsskrifvelse göra förfrågan, huruvida icke äfven

Angående af-lösning af vissa kronokemman och kronotorp m. m. (Forts.)

denna del af förslaget kommer under ompröfning. Och det är så mycket lämpligare att framställa en sådan fråga under denna riksdag, som beslut definitivt fattats om nästan alla de öfriga leden i norrlandskommitténs betänkande.

Nu har lagutskottet endast sagt, att det icke vill inlåta sig på bedömande af frågan, därför att den utgör ett led i kommitténs förslag, som kunde komma efteråt. Detta är en fullständig missuppfattning af utskottet. Det borde ha inlåtit sig på saklig pröfning af frågan och, om det afstyrkt, sagt, hvarför det icke velat vara med om densamma. Men det är nog helt enkelt så, att lagutskottet icke gillar själfva saken, och det är anledningen till dess afstyrkande hemställan.

Jag skall emellertid be att få yrka bifall till reservationen äfven i denna del, och hemställer jag sålunda,

att Riksdagen, med anledning af det i förevarande motion gjorda yrkande under B) 1), ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida, i hvad mån och under hvilka villkor bör genom lag stadgas, att från bolags och enskilda skogsspekulanters jordbesittningar inom de sex nordligaste länen må kunna medelst aflösning ytterst genom expropriation utbrytas

1:o) de gamla färdiga gårdsbruken med husbehofsskog jämte odlingsmark och bete;

2:o) husbehofsskog jämte odlingsmark och bete för att tillläggas gårdsbruk, som genom ägostyckning eller jordafsöndring redan blifvit utbrutna, men därvid antingen icke alls eller endast i otillräcklig mån tilldelats dylika myndigheter;

3:o) odlingsmark jämte husbehofsskog och bete för bildande af nya jordbrukslägenheter.

Herr Zetterstrand: Den här frågan har ett visst samband med den förra, och redan på den grund tror jag, att kammaren handlar konsekvent, om den afslår förslaget. Men därtill kommer, att detta förslag synes mig något för tidigt väckt. Nu ha vi afgjort så godt som alla de öfriga norrlandsfrågorna i år. Må vi då med ledning af de beslut vi fattat taga denna fråga i öfvervägande i den mån den förtjänar beaktande. Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Såvidt jag kunde finna, voro herr Zetterstrands skäl mycket svaga. Ja, de voro egentligen inga skäl alls, utan han bara tyckte, att det kunde anstå med frågan. Men detta är icke meningen med förslaget enligt norrlandskommitténs betänkande. Och man blir icke visare i denna sak genom att hänvisa till de andra leden. Detta nu ifrågavarande bör för sig själft pröfvas, oafsedt om man antager de öfriga eller icke. Det är här icke fråga om någon konsekvens af hvad kammaren nyss beslutat, utan det är den skillnaden, att här redan föreligger en

utredning om behofvet och lämpligheten af att inom de sex nordliga länen beträffande bolags och skogsspekulanters hemman göra en aflösning, men det finnes icke någon sådan utredning rörande de öfriga frågorna.

Angående aflösning af vissa kronohemman och kronotorp m. m. (Forts.)

Härmed var öfverläggningen slutad.

I enlighet med de därunder förekomna yrkandena framställde herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på afslag därå och bifall i stället till den af herrar Lindhagen och Karlsson i Fjäl vid punkten afgifna reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse förstnämnda proposition vara med öfvervägande ja besvarad. Herr Lindhagen begärde emellertid votering, i anledning hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i punkten 2:o) af utskottets förevarande utlåtande n:o 70, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med afslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den af herrar Lindhagen och Karlsson i Fjäl vid punkten afgifna reservationen.

Voteringen utföll med 115 ja mot 72 nej, vid hvilken utgång kammaren således bifallit utskottets hemställan.

§ 16.

Angående ett sammanjämknings-förslag.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan upptaget andra särskilda utskottets memorial, n:o 5, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande vissa punkter af utskottets utlåtande i anledning af Kungl. Maj:ts proposition n:o 81 angående statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter och inom Riksdagen väckta motioner i dithörande ämnen.

Efter föredragning af *punkten 1:o)*, innefattande utskottets förslag till sammanjämkning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående slutyrkandena, begärdes ordet af

Herr Rydén, som yttrade: Herr talman! Det har varit utskottets grundlagsenliga plikt att söka sammanjämka kamrarnas olika beslut i denna fråga, och jag medger, att, då besluten varit

Angående ett sammanjämknings-förslag. (Forts.)

så väsentligen olika, en hart när olöslig uppgift förelegat för utskottet. När man ser på resultatet, till hvilket utskottet kommit i denna sammanjämkning, så vill jag erkänna det, att om man går ut från den synpunkten, att en sammanjämkning bör söka det aritmetiska mediet så att säga mellan två olika uppfattningar, så har kanske Andra Kammaren kommit att ge mindre efter än Första Kammaren i sammanjämkningen beträffande den första punkten som nu är föredragen. Men jag vill dock säga, att hela reformen, sådan den ter sig efter sammanjämkningen, dock icke är den, som Andra Kammaren önskat och som jag tror, att man kunnat vinna, ifall det icke varit fråga om sammanjämkning, utan om vi hade haft att efter nya utgångspunkter upptaga frågan framdeles. Det ligger i vårt riksdagsskick en dualism, som gör, att hart när alla stora reformer bli klippta, innan de af Riksdagen antagas, och det är hvad som nu skett med den ifrågavarande reformen. Emellertid vill jag säga, att, om det också sker med tvekan, jag dock är villig att för min ringa del biträda sammanjämkningsförslaget, för så vidt jag kan få lugnande upplysningar angående sammanhanget mellan sammanjämkningsmemorialets båda olika delar. Såvidt mitt enkla förstånd fattar, består nämligen detta memorial af två från hvarandra fristående delar, så att det ligger i hvarje kammares skön att bifalla eller afslå hvar och en af dessa fristående delar. Nu har Första Kammaren bifallit utskottets förslag i båda dess delar. Om Andra Kammaren bifaller utskottets förslag i hvad det afser första delen, så är min uppfattning, att kammaren kan utan all risk för sammanjämkningens resultat i öfrigt afslå andra delen i hvad den afser motiveringen angående biskoparnas ställning till skolorna. Såvidt jag förstår, sker, därmed att Andra Kammaren afslår andra delen af sammanjämkningsförslaget, ingenting annat än att i den skrifvelse, som utskottet har att uppsätta förslag till, den delen, som är omtvistad, skulle ur skrifvelsen utgå.

Jag vill till sist för min del säga, att jag finner denna reform så urvattnad och urlakad efter den sammanjämkningsbehandling som den fått, att jag under inga omständigheter kan biträda detta sammanjämkningsförslag, försåvidt jag misstagit mig i denna min uppfattning, att vi icke genom bifall till det första sammanjämkningsförslaget skulle vara tvungna att taga äfven det andra. Jag vill därför, innan jag bestämmer min slutliga ståndpunkt, framställa en direkt förfrågan till utskottets ledamöter eller någon dess taleman, huruvida jag misstagit mig om innebörden i sammanjämkningsförslaget.

Herr Berg i Stockholm: Herr talman! Svaret på herr Rydéns fråga är gifvet genom det sätt, hvarpå memorialet är formuleradt. Det innehåller, såsom hvar och en, som ser på detsamma, genast finner, icke *ett* sammanjämkningsförslag utan *två*,

Angående ett sammanjämknings-förslag. (Forts.)

och dessa två äro från hvarandra fullständigt skilda. Det ena förslaget är, såsom herrarne finna, försedt med beteckningen 1:o), och det afser att sammanjämka kamrarnas olika meningar om det ursprungliga betänkandets slutyrkanden samt har en alldeles särskild kläm, som återfinnes å sidorna 5—8 och som nyss har blifvit föredragen. Det andra sammanjämkningsförslaget åter är försedt med beteckningen 2:o), och det afser att sammanjämka kamrarnas olika meningar om en del af det ursprungliga betänkandets motivering. Och det har likaledes en alldeles särskild kläm, den som återfinnes i memorialet å sidan 9.

Utskottets samtliga medlemmar från båda kamrarna, hvilka ha varit med om dessa båda sammanjämkningsförslag, ha enhälligt och med full afsikt så skarpt skilt mellan dem, just för att de skola vara absolut oberoende af hvarandra, så att det ena, det första, skall kunna antagas och sålunda bli Riksdagens gällande beslut, äfven om det andra skulle här förkastas. Denna afsikt har ju också blifvit vid föredragningen och behandlingen i kamrarna fullständigt vunnen. När memorialet i förgår förekom till behandling i Första Kammaren, föredrogs först sammanjämkningsförslaget nummer 1 och behandlades ensamt för sig. Sedan det var fullständigt expedieradt, föredrogs sammanjämkningsförslaget nummer 2 och afgjordes likaledes ensamt för sig. Och på alldeles samma sätt har ju nu i denna kammare sammanjämkningsförslaget nummer 1 blifvit föredraget för sig utan någon som helst hopblandning med någonting annat. Om detta första sammanjämkningsförslag nu, som jag hoppas — ehuru jag i likhet med herr Rydén anser, att det icke i allo tillfredsställer våra önskningar — om det, säger jag, i denna kammare blir godkändt, så är det antaget af båda kamrarna och utan vidare Riksdagens beslut. Sedan kommer om en stund sammanjämkningsförslaget nummer 2 att föredragas, och vi ha då full frihet att gilla det eller att afslå det. Skulle vi gilla det, så äro båda sammanjämkningsförslagen antagna af Riksdagen, Skulle vi åter afslå sammanjämkningsförslaget nummer 2, så inverkar det ej det ringaste på det af båda kamrarna antagna sammanjämkningsförslaget nummer 1. Det har endast till följd, att det andra förslaget förfallit, och då kommer icke något af dess innehåll att inflyta i Riksdagens skrifvelse till Kungl. Maj:t.

Det, som jag nu utvecklat, är, som jag sade, den mening, som hystes af de utskottets ledamöter från båda kamrarna, som varit med om dessa båda sammanjämkningsförslag.

I fråga om själfva saken har jag redan nämnt, att jag delar herr Rydéns uppfattning däruti, att äfven Andra Kammaren fått afstå från åtskilligt, som den sätter stort värde på. Men det ligger ju i alla sammanjämkningars natur, att båda parterna måste ge med sig, och jag har den uppfattningen, att trots de eftergifter, som från denna kammares sida blifvit gjorda, resultatet dock

Angående ett sammanjämknings-förslag. (Forts.)

måste betecknas såsom öfvervägande godt och fördelaktigt. Jag ber att få yrka bifall till det nu föredragna sammanjämkningsförslaget.

Herr Rydén: Herr talman! Anledningen till att jag framställt denna direkta fråga, på hvilken jag fått ett så bestämdt svar af utskottets ärade vice ordförande, har varit den, att under debatten i Första Kammaren en talare sökte göra gällande, att sammanjämkningsförslagets båda delar hade med hvarandra ett inbördes sammanhang, något som jag för min del icke kunde fatta, att de hade. Och under den enskilda agitation, som sedan bedrifvits i denna kammare och rätt mycket haft karaktär af skrämsel, har man just sökt spela på den strängen, att vi icke hade rätt att afslå sammanjämkningsförslagets ena del, utan att vi vedervågade sammanjämkningsförslaget i dess helhet. Efter den bestämda förklaring vi fått, att utskottet enhälligt varit af annan uppfattning, vill också jag nu biträda utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Hvad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 2:o) angående motiveringen.

Vid motiveringen till punkt I D: 8 hade utskottet i sitt utlåtande på sid. 37 gjort följande uttalande:

»I öfverensstämmelse med den af motionärerna uttalade uppfattningen anser utskottet, att inspektionen öfver de hygieniska förhållandena vid statsunderstödda flickskolor icke vidare bör tillkomma eforalstyrelserna, utan i likhet med inspektionen i öfrigt ombesörjas af öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk.

Däremot anser utskottet lämpligt, att i de ytterligare bestämmelser, som Kungl. Maj:t torde komma att utfärda rörande undervisningen i dessa skolor, den bestämmelse intages, att det tillkommer vederbörande eforus att hafva uppsikt öfver det sätt, på hvilket kristendomsundervisningen handhafves, i likhet med hvad som gäller beträffande allmänna läroverk.

Hvad utskottet sålunda anfört, bör enligt utskottets mening äga tillämpning på inspektionen öfver statsunderstödda kommunala och enskilda mellanskolor.»

Första Kammaren hade, i öfverensstämmelse med herr v. Mentzers härom afgifna reservation, beslutat, att uttalandet i fråga skulle hafva följande lydelse:

»I öfverensstämmelse med den af motionärerna uttalade uppfattningen anser utskottet, att inspektionen öfver de hygieniska förhållandena vid statsunderstödda flickskolor icke vidare bör till-

Angående ett sammanjämknings-förslag. (Forts.)

komma eforalstyrelserna, utan i likhet med inspektionen i öfrigt ombesörjas af öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk.

Däremot anser utskottet lämpligt, att i de ytterligare bestämmelser, som Kungl. Maj:t torde komma att utfärda rörande undervisningen i dessa skolor, den bestämmelsen intages, att det tillkommer vederbörande eforus att hafva uppsikt öfver kristendomsundervisningen i likhet med hvad som gäller beträffande allmänna läroverk.

Hvad utskottet sålunda anfört, bör enligt utskottets mening äga tillämpning på inspektionen öfver samtliga i detta utlåtande omnämnda skolor.»

Med afseende på samma motivering hade Andra Kammaren, i öfverensstämmelse med af herr Berg i Stockholm m. fl. härom afgiven reservation, beslutat, att uttalandet skulle inskränkas till följande:

»I öfverensstämmelse med den af motionärerna uttalade uppfattningen anser utskottet, att inspektionen öfver de hygieniska förhållandena vid statsunderstödda flickskolor icke vidare bör tillkomma eforalstyrelserna, utan i likhet med inspektionen i öfrigt ombesörjas af öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk.»

I förevarande punkt hemställde nu utskottet, att de skiljaktiga besluten måtte på det sätt sammanjämkas, att kamrarna, hvardera med frånträdande af sina förut fattade beslut, måtte besluta, att ifrågavarande uttalande i motiveringen skulle erhålla den lydelse, som utskottet i sitt utlåtande föreslagit.

Mot utskottets förslag till sammanjämkning hade reservation afgifvits af herrar *Berg* i Stockholm, *Kristensson* och *Larsson* i Klagstorp, hvilka ansett att någon sammanjämkning, på grund af kamrarnas principiellt olika ståndpunkter härutinnan, icke bort anses möjlig.

Punkten föredrogs, hvarefter ordet erhölls af

Herr Berg i Stockholm, som yttrade: Herr talman! Såsom af memorialet framgår, har jag tillika med ett par kamrater från denna kammare låtit i memorialet anteckna, att jag har ansett en sammanjämkning i det här ifrågavarande afseendet omöjlig. Andra Kammaren har ju bestämdt uttalat sig för att den vill ha en enhetlig inspektion, utöfvad genom läroverksöfverstyrelsen, Första Kammaren däremot har velat ha en dubbel inspektion dels genom läroverksöfverstyrelsen och dels tillika genom eforerna. Kamrarne ha sålunda utgått från olika principer i förevarande hänseende, och att halfvera mellan dessa båda

Angående ett sammanjämknings-förslag. (Forts.)

principer har för mig tett sig såsom oriktigt. Om kamrarne hade varit ense däri, *att* dubbel inspektion borde förekomma vid vissa skolarter, men varit oense om *hvilka* och *huru många* skolarter, som skulle vara underkastade denna dubbla inspektion, om Andra Kammaren ansett, att exempelvis fyra skolarter af de här ifrågavarande skulle vara underkastade dubbel inspektion och Första Kammaren utsträckt den dubbla inspektionen till exempelvis sex skolarter, så hade man kunnat tänka sig en sammanjämkning, eller rättare då hade den varit självklar, och sammanjämkningen skulle då gifvetvis gått ut på, att dubbel inspektion borde förekomma vid fem skolarter. Men nu står saken icke alls på det sättet, utan denna kammare har ju uttalat sig mot dubbel inspektion öfver hufvud taget, då däremot Första Kammaren velat ha sådan. Under sådana omständigheter har jag icke ansett, att en sammanjämkning är möjlig.

Liksom vid det föregående tillfälle, då frågan behandlades — det var i onsdags — håller jag på, att Andra Kammarens ståndpunkt är den enda försvarliga. Departementschefen har i motiveringen till den kungl. propositionen alldeles uttryckligen framhållit, att om eforerna skulle tillerkännas en alldeles särskild lagstadgad inspektion, så måste de också ha rätt att utöfva denna inspektion genom af dem utsedda organ, genom en lokalinspektor, af dem utsedd vid hvarje dylik skola. Men då läroverksöfverstyrelsen genom riksdagsbeslutet 1904 fått inseendet öfver skolorna, så är det gifvet, att den ock måste bibehållas vid sin rätt att vid hvarje skola tillsätta lokalinspektor. Hvar och en, som försöker tänka sig in i hvad det innebär för en skola, framför allt för en liten, af staten understödd, alltså också af inspektors omdöme beroende skola, att den på detta sätt ställes under två med hvarandra rivaliserande lokalinspektioner, och som besinnar till hvilka onödiga och onyttiga trakasserier sådant kan leda eller, jag vill hellre säga, *måste* leda, den har lätt att inse, att en dylik dubbel lokalinspektion icke kan vara lämplig. Man behöfver, tror jag, icke vara fackman för att förstå, att det icke duger att på detta sätt ställa en skola under mot hvarandra stridiga inspektionsinflytelser.

Äfven i ett annat hänseende måste jag anse, att en enhetlig inspektion öfver skolorna är det enda rätta. Om man lämnar inspektionsmyndighet åt hvarje eforus, så kan det ju icke undgås, att det blir olika inspektionsprinciper inom de olika stiften. Eforus i ett stift kan bedöma skolor och lärare efter helt andra grundsatser än eforus i ett annat. En lärare eller lärarinna, som t. ex. biskopen i Visby finner god, ja, förträfflig, kan t. ex. biskopen i Göteborg finna dålig, ja rent af fördärflig. En lärare eller lärarinna, som biskopen i Luleå finner mycket bra, kan biskopen i Skara eller Västerås finna vara i högsta grad underhaltig. Det här är, som herrarne torde inse, icke några fantasier,

Angående ett sammanjämkningsförslag. (Forts.)

utan det är rena verkligheten, att så vidt skilda principer göra sig gällande hos de olika stiftscheferna i vårt land.

Andra Kammaren uttalade sig, jag tror det var i förgår, för upphäfvandet af prästernas stiftsband, ehuru detta har seklers häfd för sig. Månne det då skulle vara lämpligt att nu införa ett alldeles nytt, ett de enskilda skolornas stiftsband, som icke har den ringaste häfd utan som vore något absolut nytt? Detta band har ju hvarken föreslagits af Kungl. Maj:t, ej heller har det föreslagits i någon motion, utan det har kommit till, jag vågar säga det, rent tillfälligtvis under utskottsdebatterna så som ett påhitt, som icke varit underkastadt någon grundlig pröfning, och utan att de, som varit med därom, haft någon undersökning, någon utredning att bygga på.

Andra Kammaren har åtminstone vid tre tillfällen uttalat sig i den sak, som nu är före: ena gången vid genomförandet af den stora läroverksreformen 1904, då Riksdagen beslöt inrättandet af en gemensam läroverksöfverstyrelse med inspektionsrätt bland annat öfver det slag af skolor, som här är i fråga, andra gången 1906, då Kungl. Maj:t i proposition föreslog öfverflyttandet af inspektionsrätten i dess helhet till den då inrättade läroverksöfverstyrelsen, och tredje gången i onsdags, då Andra Kammaren gillade en reservation i detta syfte. Jag för min del tror icke, att Andra Kammaren, trots de bearbetningar, jag hört vara igångsatta, nu vill kapitulera från den ståndpunkt, som den intagit och vid upprepade tillfällen orubbligt vidhåller, och jag tillåter mig därför, herr talman, att yrka afslag på det nu föredragna sammanjämkningsförslaget.

Herr Meurling: Herr talman! Här är ju fråga om att i motiveringen skulle inrymmas en sådan bestämmelse, som att eforus skulle ha uppsikt öfver det sätt, hvarpå kristendomsundervisningen handhafves, d. v. s. att han skulle ha rätt att icke endast åhöra undervisningen — liksom alla andra människor — utan också till öfverstyrelsen få göra sina anmärkningar om undervisningen i kristendom, när han funne sådana vara befogade. Och det gäller ju här endast kristendomsämnet. Jag kan icke förstå, att det skulle behöfva vara något omöjligt eller synnerligen svårt att ha en inspektor öfver detta ämne och en annan inspektor öfver öfriga ämnen. De få ju i alla fall göra sina anmärkningar båda två hos öfverstyrelsen, och öfverstyrelsen pröfvar sedan dessa anmärkningar. Det blefve sålunda endast ett tillfälle som eforus kunde få att såsom inspektor göra sina anmärkningar rörande detta ämne hos öfverstyrelsen.

Det yttrades vid förra behandlingen af denna sak, att man kan vara af olika mening med eforus i afseende på kristendomsundervisningen, och det är sant. Och såsom bevis på, huru olika meningar man kan ha angående kristendomsundervisningen

Angående ett sammanjämknings-förslag. (Forts.)

vill jag erinra om hvad jag hörde häromdagen — eller rättare häromnatten — angående kristendomsundervisningen, där rektor själf i en statsunderstödd skola angifver, att kristendomsundervisningen bedrifvits på det sättet — han omnämner det i årsberättelsen — att man under året läst Selma Lagerlöfs Kristuslegender omväxlande med Romerska sägner om Paulus och Petrus i samband med »sägnen» om Jesu födelse och »sägnen» om Jesu uppståndelse. Här visar det sig, hurudan kristendomsundervisningen kan bli, när den sålunda blir fullständigt sekulariserad och när det icke medgifves någon målsman för den kristendom, som Kristus och hans apostlar förkunnade, att få göra sig hörd.

Huru nu de, som icke önska en kristendomsundervisning af det slag, som jag här antydt, skola fatta sin ställning till denna fråga, vill jag icke beröra. Men de, som ha en sådan uppfattning, att de önska, att kristendomsundervisningen skall gå i den riktning, som jag citerat, böra, synes det mig, kunna ha så stort förtroende till sanningens segerkraft, att de tåla, att äfven en annan uppfattning än deras egen kan åtminstone få göra sig hörd. Den kristna bekännelsen kommer i alla fall icke att tystna, och mig synes, att det för skolan själf vore bättre, att den uppfattning, som representerar en sådan kristendomsundervisning, kan få göra sig hörd inom skolan, än att den skulle behöfva såsom en ropande röst endast låta höra sig utanför skolan.

Jag yrkar därför, herr talman, bifall till utskottets förslag.

I detta anförande instämde herrar *Nordström*, *Mörtsell*, *Bäckström*, *Riström*, *Zimdahl*, *Thavenius*, *Canell*, *Sjöberg* och *Danielsson*.

Herr Berg i Stockholm: Herr talman! Jag skall med anledning af den föregående talarens anförande bara be att få påpeka en omständighet, som han tyckes ha förbisett. Han uppläste några ord ur en årsberättelse från en enskild läroanstalt, och han ansåg tydligen, att en skola, i fråga om hvilken sådant yttrats, måste ställas under eforus' uppsikt. Jag tror dock, att han skall bekräfta, hvad jag nu säger, då jag meddelar, att denna skola hör till den kategori, som i sammanjämkningsförslaget kallas »högre goss- och samskolor» och som enligt detsamma *icke* skulle komma under eforernas uppsikt. Är det nu så, att han anser en skola sådan som den åsyftade nödvändigt böra stå under eforus' uppsikt, så vinnes denna önskan följaktligen alldeles icke genom det af honom förordade sammanjämkningsförslaget, ty de »högre goss- och samskolorna», liksom de »enskilda lärarinneseminarierna», skulle enligt sammanjämkningsförslaget vara fullständigt undantagna från eforernas uppsikt. Det bevis, som han anförde, bevisar sålunda icke hvad han ville bevisa.

Angående ett sammanjämknings-förslag. (Forts.)

Kärnpunkten i frågan är, huruvida skolorna skola ställas under enhetlig uppsikt eller under dubbel uppsikt. En dubbel-uppsikt för, såsom departementschefen uttryckligen betonat, ovillkorligen med sig, att hvar och en af de inspekterande parterna måste utöfva sin inspektion genom lokalinspektorer. Om vi sålunda bifalla förevarande förslag, införa vi ett system med dubbla inspektioner, som naturligtvis komme i konflikt med hvarandra. Till slut vill jag påpeka, att läroverksöfverstyrelsen, för hvilken man understundom synes vara så öfvermåttan rädd, dock är tillsatt af Kungl. Maj:t, och att Kungl. Maj:t väl måtte kunna antagas vilja se till, att i denna öfverstyrelse insättas personer, som med verkligt intresse vilja bevaka undervisningen äfven i det ämne, om hvilket här är fråga.

Herr Meurling: Herr talman! Jag ville endast med hvad jag citerade visa, hvart det kan gå, då man så alldeles utesluter en målsman för, som sagdt, den kristendom, som Kristus själf och hans apostlar gifvit oss. Jag menar icke, att de skolor, som icke för närvarande underkastas inspektion af eforus, skola erhålla sådan inspektion, eftersom den frågan icke nu föreligger, utan jag menar, att de skolor, hvarom detta förslag handlar, skola få behålla den inspektion, som här är föreslagen, så att man icke ökar antalet af skolor, som sakna sådan inspektion.

Efter härmed slutad öfverläggning gaf herr talmannen propositioner först på godkännande af utskottets förslag i förevarande punkt och vidare på afslag å samma förslag; och fann herr talmannen den förra propositionen hafva flertalets mening för sig. Som votering likväl begärdes, uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition af följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren godkänner andra särskilda utskottets förslag i punkten 2:o) af utskottets förevarande memorial n:o 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren afslagit utskottets berörda förslag.

Voteringen utvisade 99 ja, men 104 nej, hvadan kammaren afslagit utskottets berörda förslag.

§ 17.

Angående statsrevisorernas berättelse.

Vidare förelåg till afgörande statsutskottets utlåtande n:o 204, i anledning af Riksdagens år 1908 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning af statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1907.

§ 1.

Lades till handlingarna.

§§ 2 och 3.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

§ 4.

Lades till handlingarna.

Vid föredragning härpå af *§ 5*, angående bristande samverkan mellan militära myndigheter vid försäljning och inköp af ved, lämnades på begäran ordet till

Herr Nilson i Örebro som yttrade: Herr talman, mina herrar! Den skrifvelse till Kungl. Maj:t, som statsutskottet här hemställt, att Riksdagen i anledning af statsrevisorernas berättelse skulle aflåta, är genom hvad under denna punkt förekommer så väl motiverad, att jag är öfvertygad därom, att det i denna kammare icke skall finnas mer än en mening om, att skrifvelsen bör afgå. Då jag det oaktadt påkallar kammarens uppmärksamhet, sker det för att göra några enligt min mening behöfliga erinringar, i anledning af hvad som förekommit.

Statsrevisorerna hafva funnit det vara anmärkningsvärdt, att då en militär myndighet — här fortifikationsbefälhafvaren på Gottland — för tillgodoseende af kustartilleriets behof af fritt skjutfält, låter afröja skog och därvid upphuggit 3,000 famnar ved, 4 alnar långa och 13 kvarter höga, som det heter i revisorernas berättelse, och sedermera skall gå i författning om, att denna ved säljes, han då icke kan sälja denna ved direkt till det regemente, för hvars behof afröjning skett, och som är i behof af ved. Däremot »lyckas» det för honom, såsom marinförvaltningen skrifver, att sälja veden till en vid samma regemente anställd regementsofficer, hvilken öfverlåter sitt kontrakt till en vedhandlare här i Stockholm. Sedermera köper ett detachement vid detta regemente sin ved från denna vedhandlare och erhåller då ett kvantum af just samma ved. Det skedde visserligen påföljande år, men äfven samma år då denna afröjning eller upphuggning skedde, nämligen 1907, hade regementets hufvudstyrka som är förlagd till Vaxholm-Oskar-Fredriksborg, likväl köpt ved till 23,25 kronor per famn, under

det att fortifikationsbefälhafvaren sålde veden till regementsofficeren ifråga för ett pris af 8 kronor per famn. Om man nu också till denna summa lägger kostnaderna för transport från Gottland till Vaxholm, så blir dock prisskillnaden så enorm, att man rent af häpnar öfver, att den ekonomiska förvaltningen vid ett truppförband kan skötas på ett sådant sätt. Detta är enligt min mening ett handhafvande af ekonomiska angelägenheter, som hart när gränsar till det rent hufvudlösa.

Dessa fakta, som jag här vidrört, ligga nu fullt klara och tydliga, och det är heller icke för att göra en sammanfattning däraf, som jag nu tagit till orda. Hvad som däremot uppkallat mig, är marinförvaltningens svar på revisorernas anmärkningar vid detta tillfälle. — Jag hade nämligen väntat mig, att marinförvaltningen i sin egenskap af marinens ekonomiska öfverstyrelse skulle ha en känsla af, att detta dock varit ett galet sätt att handhafva marinens ekonomi. Jag hade väntat mig, att marinförvaltningen ärligt och utan omsvep skulle erkänna detta, exempelvis genom att afgifva en förklaring, att den ville i hvad på den ankommer vaka öfver, att ett återupprepande af hvad som här förekommit icke vidare skulle kunna äga rum. En sådan förklaring hade jag, herr talman, funnit naturlig, men, med den allra största välvilja från min sida, har jag i marinförvaltningens svar icke kunnat finna ett spår af en sådan tanke. Marinförvaltningens svar är afgifvet den 15 januari detta år och undertecknadt af dess chef med marinöfverkommissaren Dahlin såsom föredragande, såsom synes af revisorernas berättelse sid. 632. Hvad innehåller då detta svar? Jo, förklaringar som bära en tydlig prägel af försvar för hvad som förekommit. Först försvaras åtgärden att sälja en del af ståndskogen på rot därmed, att eget folk för afröjningsarbetets utförande icke stod fortifikationsbefälhafvaren till buds, och att det blefve dyrt att lega arbetsfolk. Vidare säges det, att försök gjordes att lega folk för ifrågavarande arbete, men att detta försök icke kröntes med framgång. Men herrarna kunna dock finna nederst på sidan 18 i statsutskottets utlåtande, att röjningsarbetet icke desstomindre så småningom kunnat börjas och slutligen utförts. Man må då med skäl fråga sig: hvad ligger det för beviskraft i marinförvaltningens påståenden, att folk icke kunde legas, när den dock slutligen måste konstatera, att man verkligen legt folk för att upphugga ifrågavarande del af skogen?

Märkligt är också marinförvaltningens uttalande, att, då fortifikationsbefälhafvaren genom infordrande af anbud sökte sälja afverkningsrätten till skogen, det icke inkom några anbud eller i alla fall icke några antagliga sådana. Såvidt jag kan förstå, strida dessa båda satser bestämdt mot hvarandra. Kommer det icke in något anbud, så behöfver man ej säga, att åtminstone inga antagliga anbud kommo in, men har det dock kommit in

Angående statsrevisorernas berättelse. (Forts.)

anbud, om också inga antagliga, så har det väl dock i alla fall inkommit anbud; hvilketdera som är riktigt, kan jag icke bedöma, och jag betviflar, att någon i denna kammare bestämdt kan säga hvilketdera svaret som är riktigt. I det ena andedraget säger man, att inga anbud inkommit, och i det det andra andedraget att inga antagliga anbud inkommit.

Marinförvaltningen anför vidare, att veden icke var af prima beskaffenhet. Det kan emellertid icke bestridas, att detachementsbefälhafvaren vid Fårösund icke destomindre köpte af samma ved 1908. Är marinförvaltningens uttalande riktigt, att veden var af dålig beskaffenhet, så följer däraf med logisk konsekvens, att detachementsbefälhafvaren vid Fårösund år 1908 köpt dålig ved för detachementets behof; och att det är lämpligt att så göra, det kan jag icke finna. Enligt kontraktet skulle den ved, som såldes, vara väl kvistad och sorterad, och jag för min del är öfvertygad om, att köparen oaktadt det låga pris, hvartill han köpte veden, nog tillsåg, att han fick kontraktsenlig vara.

Det förefaller mig vidare nästan vara ironi, då marinförvaltningen uttalar, att det »lyckades» för fortifikationsbefälhafvaren att till major Törner, som gjorde ett tillfälligt besök på platsen sälja veden till ett pris af 8 kronor pr famn, hvilket pris, säger marinförvaltningen, med hänsyn till såväl vedens beskaffenhet som kostnaderna för dess transport först till båt vid den mycket långa bryggan och sedan därifrån, måste anses fullt nöjaktigt. Märk skillnaden: veden säljes för 8 kronor vid bryggan belägen omkring en mil från Fårösund, och samtidigt köper en del af samma truppförband i Vaxholm ved och betalar 23 kronor 25 öre pr famn.

Mina herrar, jag nästan häpnar när jag tänker på, att det är den af Riksdagen förlidet år nyorganiserade marinförvaltningen, som resonerar på detta sätt, denna ekonomiska öfverstyrelse, som enligt den utfärdade författningen skall ha till syftemål att tillse, att de bästa resultat vinnas med de anvisade medlen genom omtanke och klok hushållning och att det är samma myndighet, som har till särskiidt åliggande att öfvervaka sjöförsvarets upphandlingsväsende i allmänhet. Har då icke denna öfverstyrelse alls någon blick för själfva den principiella innebörden af statsrevisorernas anmärkning? Jag är öfvertygad om, att det icke är allenast i anledning af den förlust, som statsverket i detta fall lidit som statsrevisorernas anmärkning framkommit utan framförallt i anledning af det principiellt oriktiga i handhafvandet af ekonomien, men detta är fullkomligt luft för marinförvaltningen. När skola våra förvaltande myndigheter komma till insikt om, att man icke handlar i statens välförstådda intresse, allenast man kan förskansa sig bakom en och annan paragraf i gifna författningar? När skall man komma till insikt därom, att man alltid

Angående statsrevisorernas berättelse. (Forts.)

bör handla i själfva den anda, som tar sig uttryck i författningen?

Dessutom, mina herrar, är jag icke öfvertygad om, att vid detta tillfälle ens författningens ordalydelse är följd. I Kungl. Maj:ts nådiga förordning angående statens upphandlings- och entreprenadväsende den 17 november 1893 heter det i paragraf 59 angående försäljning af staten tillhörigt gods: »Ifrågakommer försäljning af staten tillhörigt gods, skall det, därest annorlunda ej blifvit föreskrifvet, utbjudas å offentlig auktion eller genom infordrande af skriftliga anbud, allt efter som genom användning af det ena eller andra förfaringssättet fördelaktigare anbud kunna förväntas; dock må chef för statsdepartement, central förvaltningsmyndighet, Kungl. Maj:ts befallningshafvande, arméfördelningsschef, stationsbefälhafvare och varfschefen vid flottans stationer äfvensom öfriga myndigheter, för såvidt de beträffande förvaltningen af dem anvisade statsmedel icke lyda under central förvaltningsmyndighet, förordna om försäljning under hand, då sådant anses för staten förmånligare.» Jag skulle gärna vilja veta, hvilken central förvaltningsmyndighet i detta fall förordnat om denna försäljning under hand. Fortifikationsbefälhafvaren har icke rätt att verkställa sådan försäljning af egen makt utan han måste rådföra sig med någon myndighet, som står öfver honom.

De erinringar, jag här gjort, stå i ett visst sammanhang med den revision af statsförvaltningen inom armén och marinen, för hvilken Riksdagen uttalat sig. Hvad marinen angår, har Riksdagen bestämdt uttalat sin mening om att revisionen skall vara både saklig och formell eller, som det numera heter i författningen, teknisk och kameral. Denna revision skall utföras inom marinförvaltningens olika departement. De gjorda anmärkningarna skola omsider pröfvas i revisionskontoret. I revisionskontoret skola dessa anmärkningar af amiralitetsrådet föredragas inför marinöfverkommissarien, hvarefter, om ytterligare utredning icke anses behöflig, de af marinöfverkommissarien afgöras. *Det är, mina herrar, marinöfverkommissarien som har föredragit detta ärende. Då han har en sådan uppfattning, af den sakliga revisionens innebörd, som här i marinförvaltningens svar tager sig tydligt uttryck, så kan man klart och tydligt förstå, att effekten af denna sakliga revision i marinförvaltningen säkerligen kommer att bli högst minimal,* om man skall bedöma den efter det uttalande, som marinöfverkommissarien såsom föredragande härvidlag gjort. Det betyder alltså föga, huru vi organisera, om icke hos vederbörande ämbetsmän, som skola handhafva förvaltningen, kan ingjutas en annan anda, än man en och annan gång är i tillfälle att konstatera. Det är för den skull under uttalande af mitt beklagande af att marinens ekonomiska öfverstyrelse i, enligt min mening, så pass enkla ekonomiska angelägenheter som den förevarande icke kunnat

Angående statsrevisorernas berättelse. (Forts.)

inse den klara och påtagliga innebörden af revisorernas anmärkning, som jag nu anhåller att få yrka bifall till det skrifvelseförslag, hvarom statsutskottet gör hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Thorsson*, *Johansson* i Mossebo och *Jonsson* i Gumboda.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Härefter föredrogs *§ 6*, angående bristande samverkan mellan militär och civil myndighet vid försäljning och inköp af kol; och begärdes ordet därvid af

Herr Nilson i Örebro som yttrade: Jag anser mig nu, sedan jag påvisat den uppfattning, som marinförvaltningen har rörande anmärkningen under näst föregående paragraf, böra påvisa, att arméförvaltningen rörande här under § 6 förekommande anmärkning, som är af fullt jämförlig innebörd med den förra, har en från marinförvaltningens afvikande uppfattning.

Om herrarna se på sidan 22, säges där:

»För egen del har arméförvaltningens artilleridepartement anfört, att ehuru departementet ej kunnat annat finna, än att arbetsofficern vid upphandlingen författningsenligt förfarit, ansåge departementet likväl en oegentlighet föreligga i det förhållande, att han icke genom statens representant i en annan förvaltningsgren kunnat för billigaste pris tillgodose föreliggande behof af träkol i den mån, tillgång därtill funnits. Till förekommande af dylikt missförhållande, såvidt gällande entreprenadförförfattning ej utgjorde hinder, hade artilleridepartementet nu för sina underlydande föreskrifvit, att då upphandling skulle ske af varor å ort, där dylika varor kunde af staten själf föryttras, och upphandlingen beräknades ej öfverstiga det värde, som för centralmyndighets befogenhet att antaga anbud under hand vore föreskrifvet, sådana anbud skulle af vederbörande tjänstemän eller förvaltningsmyndighet infordras och tillika med uppgift om de i orten gängse pris å enahanda varor insändas till artilleridepartementet, som därefter ville om upphandlingen efter omständigheterna fatta beslut.»

Herrarna märka lätt den helt afvikande uppfattning, som arméförvaltningen har med afseende på en till innebörden precis lika anmärkning. Det är endast för att konstatera detta, som jag här begärt ordet.

Vidare anfördes ej. Paragrafen lades till handlingarna.

§ 7, angående flottans varf i Karlskrona, föredrogs härpå. Därvid anförde

Angående statsrevisorernas berättelse. (Forts.)

Herr Leander: Herr talman, mina herrar! Jag skall nu icke söka bestrida, att de nybyggnader, som utföras vid statens verkstäder, blifva dyrare och draga längre ut på tiden, än förhållandet är med dem, som verkställas vid enskilda verkstäder. Den erfarenheten, att allt, hvad staten gör, blir dyrare än annat arbete, är icke ny, utan af gammalt datum. Om orsaken härtill är icke nu tillfälle att diskutera. Man träder väl icke sanningen för nära, om man påstår, att det delvis beror på arbetsledningen och för öfrigt på den byråkratism, som vi hafva så svårt att komma ifrån.

Hvad särskildt verkstaden i Karlskrona angår, vill jag erinra om en förefintlig brist, som också beaktats och påpekats af statsrevisorerna, nämligen frånvaron af maskiner och redskap enligt nutidens fordringar. Sådana måste gifvetvis anskaffas, om man skall kunna tänka på att nedbringa kostnaden ej blott för nybyggnader utan äfven för reparationer och underhållsarbeten. Beträffande åter den långa tid, som nybyggnaderna där nere kräfva, bör man uppmärksamma, att arbetet icke får fortgå utan afbrott; ändrings- och reparationsarbeten å fartyg stickas emellan, hvarigenom nybyggnadsarbetena komma att försenas.

Statsutskottet ifrågasätter nu, »huruvida det icke vore lämpligt, att varfvet mindre, än för närvarande är fallet, sysselsättes med nybyggnader». Den pågående utredningen får väl visa, om en dylik åtgärd är lämplig. För min del tillåter jag mig betvifla nyttan däraf, ty det finnes i Karlskrona en god och tränad arbetarestam, som är van vid där förekommande arbeten, och det är angeläget, att dessa arbetare hållas med full sysselsättning året om. En sådan sysselsättning lämna dem icke enbart reparations- och underhållsarbetena, och därför bör det nog äfven finnas tillgång på nybyggnadsarbeten, på det att hvarje man måtte kunna placeras på rätt plats. I annat fall kan det hända, att, då reparations- och underhållsarbeten vid vissa tillfällen förefinnas i mindre skala, en del arbetare komma att sysselsättas med mindre viktiga göromål, på det att de ej måtte behöfva afskedas. Det är klart, att detta icke blir billigare för kronan, än om de finge sysselsättas med nybyggnadsarbete. Och ännu sämre skulle det vara, om arbetarna skulle antagas och afskedas i ständig växling. Följden däraf blefve ingen annan än att hela den präktiga arbetarstammen helt och hållet fördärfvades.

Men jag begärde egentligen ordet för att påpeka en annan, enligt mitt förmenande mycket betydelsefull omständighet, den nämligen, att nybyggnaderna i Karlskrona, äfven om de blifva något dyra och draga ut på tiden, dock utföras med mycken omsorg och visa sig hålla den tid man beräknat. Jag vågar därför påstå, att de utföras bättre, än fallet är vid de enskilda verkstäderna. Det är antagligt, att dessa senare komma att pro-

Angående statsrevisorernas berättelse. (Forts.)

testera mot ett sådant påstående, men detta bestyrkes i alla fall af erfarenheten, som äfven här är den bästa läromästaren.

Jag har, herr talman, velat göra dessa erinringar och ha ansett mig med anledning af den anmälan, som här föreligger, förpliktad därtill, alldenstund jag är representant för Karlskrona.

Något yrkande har jag ej att göra.

Herr Christiernson: Den punkt, som det här gäller, rör sig, liksom den föregående, om en del anmärkningar om myndigheter, som, så att säga, stå under marinförvaltningens uppsikt. Man blir icke vidare uppbyggd af det sätt, hvarpå denna myndighet tyckes sköta sitt uppdrag att tillse, att statens intressen blifva på bästa sätt tillgodosedda. Här förekommer på sidan 24 marinförvaltningens försvar. Jag tycker, att, hur man läser, kan man knappt få fram annat än att marinförvaltningen menar, att det är Riksdagen, som egentligen är skuld till att byggandet går så långsamt och drager så hög kostnad. Jag tycker att detta indirekt är en tillvitelse mot Riksdagen, därför att den anvisat för små medel; eller, rättare sagdt, man försvarar sig med, att de medel varit för små, som Riksdagen lämnat.

Jag har här i min hand ett betänkande af en kommitté, af hvilken en ledamot af denna kammare varit medlem, och i detta kommittébetänkande förekommer äfven en redogörelse rörande varfsförhållandena i Karlskrona. Kommittén har som sakkunnig därvid anlitat en af verkstadscheferna vid statens järnvägar, nämligen chefen för verkstaden i Örebro. Detta utlåtande af den sakkunnige är betecknande.

Man finner där, hurusom denna stora verkstad i Karlskrona bättre skulle passa på Nordiska museet än att tillgodose flottans mobiliseringsbehof. Man talar i detta utlåtande om, att i en afdelning arbetsmaskinerna äro så hopgyttrade, att det förefinnes svårighet att transportera arbetsstyckena, som skola i maskinerna bearbetas. Man har inga lyftanordningar, och detta bidrager till ökande af svårigheterna. Anmärkningen att lyftanordningar saknas går igen på flera ställen. Arbetsmaskinerna äro af svag byggnad, som hvarken medgifver den arbetsförmåga eller den hastighet, som man nu fordrar. I hela samlingen finnes endast en maskin, en mindre gängsvarf, som kan uppfylla dessa fordringar. Detta var på en afdelning.

På en annan afdelning af verkstaden saknas tidsenliga transportanordningar. För gjuteri behöfliga modeller förvaras i ett träskjul och äro ej systematiskt ordnade, hvarför stora svårigheter förefinnas att söka ut någon modell, och mot eldsolycka äro modellerna icke på något sätt skyddade. Plank måste gå genom hyfveln flera gånger, därför att man saknar en modärn maskin, genom hvilken de endast behöfva gå en gång.

Jag skulle under en half timme kunna göra dylika utdrag,

Angående statsrevisorernas berättelse. (Forts.)

som tyda på, att afdelningen i fråga kan sägas bättre passa Nordiska museet än flottan, och detta utan öfverdrift. Men det obehagliga här är, att denna efterblifvenhet gör, att arbetet därnere måste blifva dyrt; men det söker man ju så att säga taga igen på annat sätt. Arbetarne vid flottans varf äro mycket lågt aflönade. Jag har t. ex. en uppgift, som icke är gammal, enligt hvilken genomsnittstimlönen var 30 öre. Ackordsarbete förekommer ytterst sällan, egentligen endast på en afdelning, så att denna siffra får anses vara den gängse medellönen för arbetarna där nere, medan vid den verkstad, som i detta fall konkurrerar med densamma, Bergsunds mekaniska verkstad, som i alla fall efter stockholmsförhållanden betalar mycket dåligt, minimitimlönen för de arbetare, som varit anställda vid fabriken i minst 7 år, är 39 öre. Och medelförtjänsten, d. v. s. vid ackordsarbete, går betydligt öfver denna siffra. Man kan alltså tryggt säga, att arbetarna vid den verkstad, som kunnat utföra ett arbete billigare än flottans varf vid Karlskrona kunnat göra, hafva haft en aflöning, som säkerligen med 40 procent öfverstiger den lön, som utbetalas till arbetarna vid nämnda statens verk. Häraf finner man, huru den gamla regeln besannar sig, att den köper billigt, som köper dyrt; d. v. s. att det icke är den billigaste arbetskraften, som lämnar den billigaste arbetsprodukten. Man bör alltså se till, att arbetarna något så när ordentligt betalas.

Jag vill också erinra om, att när myndigheterna vid flottans varf i Stockholm framlagt förslag om nedsättande af arbetstiden till 8 timmar, därför att det på grund af de långa afstånden skulle vara fördelaktigt för de arbetare som bo långt bort att få nedsättning i arbetstiden, mötte detta från Karlskrona ett energiskt motstånd. För min del tycker jag, att de i stället bort ägna sitt intresse åt en reformering af förhållandena där nere. För nio år tillbaka beviljades ett anslag till underhåll af flottan af 1,300,000 kronor. Vi äro nu 1909 uppe i 2,300,000 kronor, således en ökning på en miljon, och förmodligen kommer detta anslag att ytterligare ökas med åren. Af såväl statsrevisorernas berättelse som oek af den utredning, som ägt rum, får man emellertid det intrycket, att denna ökning egentligen är alldeles onödig. Hade man velat inrätta sig litet mera modernt skulle nog besparingar kunnat åstadkommas.

Man har nog nu att nästa år eller ett följande år motse framställning med begäran om åtskilliga miljoner till ombyggnad af verkstaden därnere, och jag vill då på förhand säga, att jag icke kommer att gifva min röst härför. Men om man i stället hade, i den mån flottan ökats, också kommit fram med framställning om verkstädernas utvidgning och modernisering, hade man haft bättre öfverblick af den kostnad, som förorsakats af ökade ombyggnader, på samma gång som en hel del besparingar kunnat ske, genom att varfvet i Karlskrona kunnat arbeta på

Angående statsrevisorernas berättelse. (Forts.)

mera ekonomiskt sätt. Jag har vid ett par tillfällen haft anledning att anmärka mot det besynnerliga sätt, på hvilket de militära myndigheterna gått till väga, och en talare här gaf också för en stund sedan ett eklatant bevis härpå. Och nu har jag begärt ordet mest för att ytterligare stryka under behofvet af litet mera sundt förnuft på de afdelningar, som lyda under fjärde och femte hufvudtitlarna.

Jag vill nu sluta med att berätta, att en ledamot af den nämnda kommittén har uttalat, att då det vid ett visst tillfälle i Karlskrona var fråga om att använda det timmerförråd de där hade — jag vill påpeka, att man där har ek, som uppgifves vara öfver ett hundra år gammal, något som nog är mycket möjligt, ty den bär verkligen spår af denna höga ålder — befanns detta ekvirke vara för dyrt, och man tog därför i stället och köpte in från annat håll. Att det blifvit så dyrt berodde på, att man lagt ränta på värdet och sålunda kommit upp till ett mycket högt värde på detta timmer. Detta är ett olämpligt sätt, men det kan ju vara en illustration till, huru man ibland går till väga på detta håll.

Vidare yttrades ej. Kammaren beslöt lägga paragrafen till handlingarna.

§§ 8 och 9.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

§ 10.

Lades till handlingarna.

§ 18.

Härefter föredrogos hvart för sig:

statsutskottets memorial n:o 205, i fråga om det under nionde hufvudtiteln uppförda ordinarie anslaget till vägunderhållet på landet;

sammansatta bevillnings- och lagutskottets memorial, n:o 7, med föranledande af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande vissa delar af sammansatta bevillnings- och lagutskottets utlåtande n:o 4, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skogsaccis samt inom Riksdagen i ämnet väckta motioner, dels ock Kungl. Maj:ts i sammanhang därmed framlagda proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse af 38 § i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862; och

lagutskottets utlåtande n:o 71, i anledning af Kungl. Maj:ts

proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 77 § i strafflagen för krigsmakten den 7 oktober 1881.

Hvad i nämnda memorial och utlåtande hemställts bifölls af kammaren.

§ 19.

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m.

Å föredragningslistan var härpå uppfördt lagutskottets utlåtande n:o 72, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 33, 35 och 37 §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom, till lag om ändrad lydelse af 79 och 104 §§ utsökningslagen, till lag om särskild värdering af afsöndrad lägenhet samt till lag om ändrad lydelse af 1 § andra stycket och 2 § andra stycket i lagen den 18 oktober 1907 angående ryttare-, soldat- och båtsmanstorps befriande i vissa fall från ansvar för inteckningar i stamhemmanet, dels ock tre i samband därmed stående motioner.

Genom en den 19 mars 1909 dagtecknad proposition, n:o 106, hvilken af båda kamrarna hänvisats till lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande af propositionen bilagda i statsrådet och högsta domstolen förda protokoll, föreslagit Riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

lag om ändrad lydelse af 33, 35 och 37 §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom;

lag om ändrad lydelse af 79 och 104 §§ utsökningslagen;

lag om särskild värdering af afsöndrad lägenhet; samt

lag om ändrad lydelse af 1 § andra stycket och 2 § andra stycket i lagen den 18 oktober 1907 angående ryttare-, soldat- och båtsmanstorps befriande i vissa fall från ansvar för inteckningar i stamhemmanet.

I sammanhang med ifrågavarande proposition hade utskottet till behandling förehaft tre inom Andra Kammaren väckta motioner.

Uti motionen n:o 228 hade herr *Forsberg* hemställt, att Riksdagen vid behandlingen af Kungl. Maj:ts proposition n:o 106, om ändrad lydelse i förordningen angående inteckning i fast egendom och lag om särskild värdering af afsöndrad lägenhet, behagade för sin del besluta sådan ändring, att för de värderingar, som vore föreskrifna uti lagen om särskild värdering af afsöndrad lägenhet, samt de värderingar, som vore bestämda uti inteckningsförordningen 33 §, måtte bestämmas, att till värderingsgrund borde tagas lägenhetens beskaffenhet vid tiden för den

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m. (Forts.)

sista gemensamma inteckningens fastställelse, såvidt denna beskaffenhet, kunde med tillfredsställande säkerhet utrönas.

Vidare hade herr *Lindhagen*, i motionen n:o 265, hemställt, att Riksdagen, i samband med antagande i hufvudsak af propositionen n:o 106, ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte för Riksdagen framlägga lagförslag i syfte:

1:o) att äfven lägenheter, uppkomna genom ägostyckning, måtte i erforderliga fall och såvidt ske kunde komma i åtnjutande af enahanda förmåner, som enligt förslaget skulle beredas jordafsöndringar, och

2:o) att vid sidan af Kungl. Maj:ts nu framlagda förslag anordnades ett expropriationsförfarande, hvarigenom i erforderliga fall och såvidt ske kunde ändamålet i sin helhet fullständigare vunnes.

Slutligen hade herr *Kronlund*, i motionen n:o 103, framlagt förslag till ändring i omförmälda lag angående ryttare-, soldat- och båtsmanstorps befriande i vissa fall från ansvar för inteckningar i stamhemmanet.

Utskottet hemställde

1:o) att Riksdagen, i anledning af ifrågavarande proposition, måtte för sin del antaga vid punkten fogade förslag till

lag om ändrad lydelse af 33, 35 och 37 §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom; och

lag om ändrad lydelse af 79 och 104 §§ utsökningslagen;

2:o) att propositionen, i hvad den rörde lag om ändrad lydelse af lagen den 18 oktober 1907 angående ryttare-, soldat- och båtsmanstorps befriande i vissa fall från ansvar för inteckningar i stamhemmanet, icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda;

3:o) att Riksdagen, med afslag å ifrågavarande proposition, i hvad den rörde lag om särskild värdering af afsöndrad lägenhet, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t snarast möjligt täcktes låta utreda, huruvida, hufvudsakligen i det syfte, som med lagförslaget afsågos, en värdering kunde anordnas, som, utan att inteckningshafvares säkerhet därigenom äfventyrades, bättre, än i förslaget skedde, tillgodosåge de anspråk, hvilka måste uppställas i afseende å värderingsförfarandets billighet och enkelhet, samt för Riksdagen framlägga det förslag som däraf kunde föranledas;

4:o) att herr Forsbergs omförmälda motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda;

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m. (Forts.)

5:o) att det i herr Lindhagens förutnämnda motion under punkt 1 framställda yrkande icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda;

6:o) att det i herr Lindhagens motion under punkt 2 framställda yrkande icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda; samt

7:o) att Riksdagen, i anledning af herr Kronlunds ofvan omförmälda motion, måtte för sin del antaga ett vid punkten fogadt förslag till lag om ändring af 1 § i lagen den 18 oktober 1907 angående ryttare-, soldat- och båtsmanstorps befriande i vissa fall från ansvar för inteckningar i stamhemmanet.

Reservationer hade afgifvits:

vid punkten 4:o)

af herr *Widén*, hvilken med instämmande af herrar *Zetterstrand*, *Pettersson* i Södertälje, grefve *Hamilton* och *Ersson* yrkat, att utskottet måtte hemställa, att vid den i punkten 3:o) omförmälda utredning äfven måtte undersökas, huruvida och i hvad mån byggnader å afsöndrad lägenhet, hvilka tillkommit efter afsöndringen, kunde från lägenhetens värde undantagas; och

af herr *Lindhagen*, som med instämmande af herrar *Jansson* i Edsbäcken och *Forsberg* hemställt, att Riksdagen, med anledning af herr Forsbergs motion ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte i samband med den i utskottets hemställan under punkt 3:o) begärda utredningen rörande lagförslaget om särskild värdering tillika låta undersöka, huruvida och under hvilka förutsättningar vid värderingen kunde, därest lägenhetsinnehafvaren så önskade, till värderingsgrund tagas lägenhetens beskaffenhet till jord och byggnader vid en tidigare tidpunkt än värderingen ägde rum och helst redan vid tiden för den sista gemensamma inteckningens fastställelse;

vid punkten 5:o)

af herrar *Zetterstrand*, *Widén*, *Lindhagen*, grefve *Hamilton*, *Jansson* i Edsbäcken, *Pettersson* i Södertälje, *Ersson* och *Forsberg*, hvilka ansett att utskottet bort hemställa, att Riksdagen, med anledning af förevarande del af herr Lindhagens motion, ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt taga i öfvervägande huruvida och under hvilka förutsättningar äfven lägenheter uppkomna genom ägostyckning kunde komma i åtnjutande af enahanda förmåner, som enligt lagförslaget skulle beredas jordafsöndringar; samt

vid punkten 6:o)

af herrar *Lindhagen*, grefve *Hamilton*, *Jansson* i Edsbäcken, *Pettersson* i Södertälje, *Ersson* och *Forsberg*, hvilka ansett, att utskottet bort hemställa, att Riksdagen, med an-

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m. (Forts.)

ledning af denna del af herr Lindhagens motion, ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt taga i öfvervägande, huruvida ej anordningar på lagstiftningens väg kunde vidtagas i syfte att en lägenhet under vissa förutsättningar kunde helt frigöras från hufvudfastighetens inteckningar.

Herr *Zetterstrand* hade därjämte reserverat sig mot vissa delar af utskottets motivering.

Punkterna 1:o)—3:o).

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Sedan *punkten 4:o)* härpå föredragits lämnades på begäran ordet till

Herr Widén, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Såsom herrarne finna har jag jämte fyra andra ledamöter i lagutskottet från denna kammare reserverat mig vid denna punkt. För att förklara innebörden af denna reservation torde jag böra något redogöra för, hvad frågan gäller.

Det gäller den ansvarighet, som åligger afsöndrade lägenheter i förhållande till stamhemmanet för inteckningar, som meddelats uti stamhemmanet, innan afsöndringen skedde. Kungl. Maj:t har nu föreslagit, att ansvarigheten för de gemensamma inteckningarna skulle för den afsöndrade lägenheten blifva endast subsidiär, d. v. s. att stamhemmanet svarar för dessa inteckningar helt och hållet och att den afsöndrade lägenheten icke svarar för mer än, hvad som icke kan gå ut ur stamhemmanet. För närvarande är det så, att ägaren af en gemensam inteckning kan i första hand taga ut inteckningsbeloppet ur vare sig stamhemmanet eller den afsöndrade lägenheten; medan enligt den nu föreliggande lagstiftningen den afsöndrade lägenheten skulle komma att svara endast för det, som icke kunnat utgå ur stamhemmanet. Detta är innehållet i den del af föreliggande lagförslag, som kammaren nyss antagit.

Men därjämte föreslår Kungl. Maj:t, att den afsöndrade lägenhetens ansvarighet skall kunna på visst sätt fixeras, så att den under inga förhållanden kommer att svara för mer än ett visst belopp, och för att bestämma detta belopp skall lägenheten undergå värdering. Utskottet anser nu, att en sådan värdering som i Kungl. Maj:ts proposition föreslagits sannolikt komme att blifva omständlig och dyr, och utskottet har därför i den nyss föredragna punkt 3 föreslagit, att Kungl. Maj:t skall komma fram med ett nytt förslag, så att värderingen lättare skall kunna försiggå och till billigare pris. — Emellertid har Kungl. Maj:t desslikes föreslagit, att värderingen skall verkställas, när afsöndringens ägare begär att få sådan värdering, och att lägenheten skall värderas i det skick den vid tillfället befinner sig. Det framhålles såsom

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m. (Forts.)

skäl härför, att det skulle vara svårt att taga reda på och kunna konstatera, i hvilket skick lägenheten befann sig en längre tid tillbaka, och därför kunde man icke, med hänsyn jämväl till inteckningshafvarens rättigheter medgifva, att lägenheten värderades i annat skick än den befann sig, när värderingen skedde. Detta kan återigen äga rum åtskilliga år efter det afsöndringen skett och sedan den afsöndrade lägenheten blifvit bebyggd med hvarjehanda byggnader och uppodling af densamma verkställd. Nu har i anledning häraf herr Forsberg i sin motion föreslagit, att vid värderingen skulle tagas hänsyn till lägenhetens eller områdets beskaffenhet vid den tid den gemensamma inteckningen meddelades, och härå har utskottet i den föredragna punkten hemställt om afslag. Reservanterna från Andra Kammaren inom utskottet hafva emellertid förmenat, att herr Forsbergs motion innebär ett visst berättigande, i så måtto nämligen att vid värderingen lägenhetens beskaffenhet i ett något tidigare stadium än själfva värderingstillfället bör läggas till grund för värderingen. Men i fråga om, hvilken tidpunkt man skall välja, hafva reservanterna skiljaktiga meningar. Jag och mina medreservanter hafva ansett, att icke någon annan tidpunkt kan komma i fråga än den, då afsöndringen från stamhemmanet skedde. Herr Forsberg och med honom två andra reservanter hafva föreslagit, att man skulle välja den tidpunkt, då den gemensamma inteckningen togs. Emellertid kan ju inteckningen vara tagen för lång tid tillbaka t. ex. redan på 40 eller 50-talet, och i så fall är det väl alldeles omöjligt att kunna säga, hurudan lägenheten då var, om den då ens fanns till. Vi andra reservanter hafva därför, som sagdt, ansett, att den tidpunkt borde väljas då afsöndringen ägde rum, d. v. s. då den afsöndrade lägenheten skildes från stamhemmanet; om inteckningshafvarnes i stamhemmanet rätt förut varit fäst äfven vid lägenheten, så kan detta endast varit i det skick, den befann sig, innan den skildes från stamhemmanet.

Men mellan de båda reservationerna finnes äfven en annan skiljaktighet. Jag och mina medreservanter hafva ansett oss böra stanna vid, att sådana *byggnader, som bevisligen tillkommit efter det afsöndringen skett skola vid värderingen undantagas,* under det de öfriga reservanterna förmena, att man i afseende på lägenhetens beskaffenhet i dess helhet bör vid värderingen gå tillbaka till förhållandena vid den gemensamma inteckningens beviljande. — Det torde nu alls icke vara svårt att konstatera, hvilka byggnader som tillkommit efteråt; dem kan inteckningshafvaren icke hafva någon vidare rätt till. Och, äfven om man ej går längre än att från värdet undantaga efteråt tillkomna byggnader, skulle detta, praktiskt taget, spela en ganska stor roll. Ty bland ifrågavarande slags lägenheter förekomma många hvilkas hufvudsakliga värde ligger i åbyggnaderna. Beträffande

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m. (Forts.)

alla sådana, som taxeras såsom annan fastighet, ligger nämligen det hufvudsakliga värdet i åbyggnaderna, och därför spelar det stor roll med afseende å värderingen af dessa, om byggnaderna skola räknas med i värdet eller ej. Och om då ägaren till afsöndringen underlåter att ställa till med värdering tills någon längre tid förflutit efter afsöndringen, så kunde han, om Kungl. Maj:ts förslag i den delen följes, få lägenheten uppskattad till mycket högre värde än den skulle haft vid tiden för afsöndringen och hans ansvarighet för inteckningen i stamhemmanet blifva mycket större än som han i själfva verket rättvisligen borde ha. Hufvudskälet, hvarför man icke bör gå längre än att vid värderingen allenast undantaga efter afsöndringen tillkomna byggnader, är att bevisfrågan då blir enklare. Det skulle nämligen mycket ofta vara svårt att styrka, hurudan *marken* vid afsöndringstillfället var. Var det så, att lägenheten var ouppodlad, då afsöndringen ägde rum, torde det visserligen vara jämförelsevis lätt, men var det ej så, utan det var odlad mark som såldes, skulle undersökningen blifva ganska besvärlig och lätt föranleda till tvister och trassel mellan vederbörande inteckningshafvare och stamfastighetens ägare å ena sidan samt ägaren af afsöndringen å den andra.

Ett annat skäl, hvarför vi stannat vid detta är, att vi tänkt oss, att man genom att således stanna vid det, som måste erkännas vara fullkomligt riktigt, lättare skulle få Kungl. Maj:t eller lagberedningen eller hvem det nu blir, som kommer att göra upp förslag till ny värderingslag, att taga hänsyn till detta anspråk.

När nu Första Kammaren, såsom jag förmodar, icke gått med härpå, utan tagit förslaget sådant det föreligger från utskottet, hvarigenom den afslagit herr Forsbergs motion, föreställer jag mig, att, om man inskränker sina pretentioner till det som är klart och rättvist, det blir lättare att komma därhän, att hänsyn verkligen tages härtill.

Jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till den vid denna punkt af mig jämte herrar Zetterstrand, Pettersson från Södertelje, grefve Hamilton och Ersson afgifna reservationen, som går därpå ut, att vid den utredning, hvarom utskottet föreslagit Riksdagen att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, äfven måtte undersökas, huruvida och i hvad mån vid den ifrågasatta värderingen byggnader å afsöndrad lägenhet, hvilka tillkommit efter afsöndringen, må från lägenhetens värde undantagas.

I detta anförande instämde herrar *Pettersson* i Södertälje, *Zetterstrand* och *Ersson*.

Herr Forsberg: Herr talman, mina herrar! Jag är den siste ärade talaren skyldig den största tacksamhet för den klara

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m. (Forts.)

utredning han gjort i denna fråga. Jag skall likväl be att få yttra några ord med anledning af min motion och angående denna fråga i sin helhet.

Hos alla, som haft tillfälle att inhämta kännedom om förhållandet med lägenheter, som äro afskilda från intecknade egendomar, ha säkerligen allvarliga bekymmer uppstått med anledning af den otillfredsställande lagstiftning som råder angående dessa lägenheters ansvarighet uti de gemensamma inteckningarna. Flerfaldiga upprörande fall af tillämpningen af dessa lagar hafva ock förekommit.

Dessa bekymmer hafva vid flera tillfällen tagit sig uttryck uti motioner, väckta inom Riksdagens Andra Kammare, som slutligen föranledde Riksdagen att år 1901 genom skrifvelse till Kungl. Ma:jt hemställa om förslag till undanröjande af dessa med dithörande lagar förenade svårigheter. Det var därför med stor tillfredsställelse och glada förhoppningar man hörde i trontalet vid denna riksdags början, att förslag till förbättrad lagstiftning i detta hänseende skulle komma att Riksdagen föreläggas.

Då detta lagförslag nu föreligger, finner man dock, att dessa förhoppningar varit mycket öfverdrifna, ty i verkligheten äro de resultat rätt obetydliga, som genom lagförslaget skulle komma att vinnas, och det är med anledning däraf min anspråkslösa motion tillkommit, som ju endast afsåg att lämna lagutskottet friare händer vid behandlingen af denna fråga.

För det första förbättrar icke förslaget i minsta mån förhållandet med de lägenheter, som redan *äro* afskilda, och för det andra skulle därigenom icke heller någon förbättring stå att vinna för de lägenheter, som blifva afskilda genom ägostyckning.

Angående lägenheter, som nu äro bildade, hafva de juridiska auktoriteter, som haft lagstiftningsarbetet om hand, förklarat sig sakna förmåga att röra vid deras förhållande i detta hänseende, då därigenom skulle uppstå en retrograd lagstiftning, som komme att inskränka inteckningsinnehafvarnes rätt.

Lyckligtvis äro icke alla auktoriteter lika hopplösa i detta hänseende. Jag ber att få erinra om hvad herr justitierådet Claëson yttrat vid behandlingen af denna lag inom högsta domstolen och som återfinnes på sidan 30 i den kungl. propositionen:

»Hvad nu är förslaget afser icke äldre afsöndrade lägenheter. Deras ansvarighet för inteckningar gemensamma med stamhemmanen blir fortfarande obegränsad. Synnerligen önskvärdt hade det varit, om i sammanhang med förevarande lagstiftning å detta område kunnat framläggas något förslag, hvarigenom de äldre afsöndringarna skulle kunna aflösas från deras nuvarande ansvarighet för gemensamma inteckningar. Att frågan är ytterst svårlöst ligger i sakens natur. Men den torde icke vara alldeles omöjlig att lösa.»

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m. (Forts.)

Uti detta hänseende lär nu för tillfället ingen bättring kunna ifrågasättas. Men jag vågar hoppas, att regering och Riksdag framdeles måtte taga denna fråga under förnyad ompröfning och då lyckas till dess lösning vinna biträde af flera juridiskt bildade personer, som hunnit till samma ädla ståndpunkt som herr justitierådet Claëson.

För den, som i juridiken är lekman, förefaller det, som om det i detta hänseende icke borde anses vara fråga om någon retrograd lagstiftning utan om en förklaring och utveckling af huru lagen rätteligen bör förstås och tillämpas. Man borde väl icke behöfva förutsätta, att stiftarne af nu gällande lagar menat, att dessa lagar skulle hafva den omänskliga innebörd, att en medborgare, som i enlighet med lagens bestämmelser, måhända med möda och försakelse, på en intecknad jordbit uppfört åbyggnader åt sig, skulle till straff härför riskera att afhändas dessa hus tillika med jorden. Det hade då snarare varit dessa lagstiftares oafvisliga skyldighet att alldeles förbjuda sådana lägenheters bildande.

Inteckningsinnehafvarens rätt till den intecknade jorden är ju klar och obestridlig, men tillika borde det väl vara klart, att denna rätt icke utan vidare skulle sträcka sig till åbyggnader, uppförda under sådana omständigheter, hvarom här är fråga. Han skulle då hafva vida större rätt än jordägaren, ty denne lär icke kunna tillägna sig hus, uppförda af andra personer endast på den grund att de blifvit uppförda på hans ägor.

Jag har velat framhålla denna sak, ehuru för tillfället ingen åtgärd med anledning af dessa beklagliga förhållanden kan yrkas.

Hvad åter angår det i reservationen framställda förslaget om samma förmån i fråga om särskild värdering af lägenheter bildade genom ägostyckning som för lägenheter bildade genom afsöndring, får jag till alla delar instämma i den reservationen bifogade motiveringen.

När nu behandlade lagförslag blifvit upprättade, hafva lagstiftarne utgått från den synpunkten, att vid ägostyckningen stamhemmanen allmänneligen blifva delade i större delar, medan däremot afsöndringarna skulle komma att ske till mindre delar och högst till en femtedel af stamhemmanets areal.

Den som på landsbygden i närheten af befolkningscentra haft tillfälle att samla erfarenheter i detta afseende, vet att dessa synpunkter i mycket äro oriktiga. Ägostyckningar ske där i stor skala på det sättet, att tomtplatser med små arealer massvis afstyckas från välbelägna stamhemman för att i mån af efterfrågan vara färdiga till försäljning. På samma sätt fastän i mindre skala sker äfven på mindre tätt befolkade orter.

Angående afsöndringar är förutsättningen, att fyra femtedelar skola återstå af stamhemmanet att därpå lägga hufvudansvaret för den gemensamma inteckningen, ganska illusorisk.

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m. (Forts.)

Konungens befallningshafvande finner ofta skäligt att fastställa afsöndringar till mycket större del af stamhemmanet än femtedelen, om betingelserna för öfrigt för bildande af lägenheter äro gynnsamma; och om detta är intet annat än godt att säga; illa vore, om denna Konungens befallningshafvandes rätt skulle inskränkas.

Då den särskilda värdering, som i Kungl. Maj:ts proposition blifvit i princip föreslagen, i väsentlig mån skulle komma att verka till bättre förhållanden för de lägenheter, som under vissa omständigheter hädanefter blifva afsöndrade, om därvid finge tillämpas den regel, som föreslås i en af herrar Lindhagen, Jansson i Edsbäcken och mig afgifven reservation, hvari vi hemställa, »att Riksdagen med anledning af herr Forsbergs motion ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte i samband med den i utskottets hemställan under punkt 3 begärda utredningen rörande lagförslaget om särskild värdering tillika låta undersöka, huruvida och under hvilka förutsättningar vid värderingen kan, därest lägenhetsinnehafvaren så önskar, till värderingsgrund tagas lägenhetens beskaffenhet till jord och byggnader vid en tidigare tidpunkt, än värderingen äger rum, och helst redan vid tiden för den sista gemensamma inteckningens fastställelse», så får jag härmed yrka bifall till denna reservation.

Jag måste erkänna, att det är fullkomligt riktigt hvad herr Widén förut anmärkt angående tiden för afsöndringen, att det är bäst att taga till utgångspunkt tiden för afsöndringen eller ägostyckningen, och jag vill också förklara, att jag för min ringa del är ungefär lika glad, hvilket af dessa förslag som Andra Kammaren behagade antaga.

Herr Lindhagen: Enligt min uppfattning är skillnaden mellan de båda reservationerna den, att den reservation, som är undertecknad af mig jämte herrar Jansson och Forsberg, icke velat göra någon särskild inskränkning i motionens räckvidd. Hufvudfrågan gäller att få rättighet att värdera en fastighet efter det värde, som den haft vid en tidigare tidpunkt än värderingstillfället. Herr Forsberg har föreslagit, att man i det afseendet skulle få gå tillbaka om möjligt så långt som till tiden för den sista gemensamma inteckningens fastställelse, och det skulle väl vara den yttersta gränsen, som man skulle kunna gå tillbaka till. Nu ha vi i vår reservation föreslagit, att värderingen skulle afse lägenhetens värde vid något tidigare tillfälle — det är hufvudsaken härvidlag — och så ha vi lagt till, att värderingen *om möjligt* skulle få gå tillbaka ända till den af herr Forsberg bestämda tidsgränsen. Herr Widén har däremot redan nu velat fastslå, att man icke skulle få gå längre tillbaka än till tiden för lägenhetens afsöndring. Men detta, att fixera en viss tidpunkt, är svårare att göra för kammaren tycker jag, än att i allmänhet

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m. (Forts.)

begära en utredning och säga ifrån, att man vill själfva sakena och sedan öfverlåta åt Kungl. Maj:t att efter utredning bestämm, gränsen.

Vidare är skillnaden mellan reservationerna den, att herr Widén vill, att vi redan nu skola vara på det klara med att fastslå, att värderingen endast får afse byggnaderna å den afsöndrade lägenheten. Men hvarför stanna därvid, då man begär en utredning? Alla önska ju, att äfven uppodlad jord skall kunna undantagas vid värderingen, ifall uppodlingen skett vid ett senare tillfälle. Om man exempelvis afsöndrat en lägenhet för att bryta mark och bygga hus, då är det väl icke mera än billigt, att, om det visar sig, att odlingen kostat så och så mycket och att husen kostat så och så mycket, lägenheten i sin helhet får värderas i det ouppodlade skick, som den hade, innan afsöndringen kom till stånd. Att, såsom herr Widén påyrkat, fastslå, att utredningen blott skall afse byggnaderna, och att därifrån undantaga odlingsarbetet, är olämpligt, i all synnerhet, då man vill främja småbruket. Jag anser därför, att den reservation, som vi föreslagit, är rimligare och tar mest hänsyn till själfva saken. Vi hålla oss till själfva syftet, men herr Widén vill på förhand utstaka vissa gränser för utredningen, hvilken kammaren väl icke är mogen att ge ett omdöme om. Under sådana förhållanden ber jag att få yrka bifall till vår reservation.

Med herr Lindhagen förenade sig herr *Jansson* i Edsbäcken.

Herr Widén: Herr talman! Jag vill blott tillägga några ord. Jag ber att få fästa uppmärksamheten på, att det här icke gäller att få en utredning, som kan komma att fortgå flera år, utan vi vilja med allra första och om möjligt redan till nästa Riksdag ha fram ett förslag i ämnet. Det är jämväl af den anledningen vi velat begränsa oss till hvad rättvisa och billighet oundgängligen kräfva och till hvad som kan blifva lättare att vinna enighet om. Och såvidt jag kan se, gagnas det praktiska mål, man vill vinna med det slags värdering, som här är fråga om, i det närmaste, ja fullt ut lika bra med hvad vi i vår reservation föreslagit, som med den mera vidtutseende utredning, de andra reservanterna vilja ha. Det hufvudsakliga är nämligen vunnet, om man får undantaga *byggnaderna* vid värderingen. Huruvida sedan en lägenhet vid värderingstillfället är något mera eller mindre odlad, spelar nog en mindre roll i afseende å värdets bestämmande. Om man besinnar huru stort antalet är af fastigheter, som vid taxering klassificeras såsom s. k. »annan fastighet», d. v. s. fastigheter, hvilkas egentliga värde ligger i åbyggnaderna, så skall man inse, att det är ett stort praktiskt intresse, som ligger under vår reservation. Och jag föreställer mig, att det är lättare att komma någon vart, om man icke

skrifver till Kungl. Maj:t och begär en utredning angående både det ena och det andra, både möjligt och omöjligt, utan stannar vid hvad det praktiska behofvet närmast kräfver.

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m. (Forts.)

Herr Lindhagen: Jag är alldeles öfvertygad om att, därest vi öfverhufvud få något svar — hvilket nog kan ifrågasättas, då nu Första Kammaren afslagit det hela — vi erhålla detta svar lika fort, om vi antaga vår reservation eller herr Widéns, ty det åtgår precis lika lång tid för Kungl. Maj:t.

Hvad angår de praktiska hänsynen, anser jag, att odlad jord också är en praktisk sak, och den kan ha stort värde. Om det är fråga om helt och hållet nybruten mark, så är det särdeles viktigt för småbrukaren, om han kan få lägenheten värdesatt efter det värde, som den hade före odlingen. Jag kan icke förstå, att man skall undantaga den odlade jorden och lägga hufvudvikten blott vid byggnaderna.

Öfverläggningen förklarades härmed afslutad. Herr talmannen framställde propositioner: 1:o) på bifall till utskottets hemställan, 2:o) på afslag å nämnda hemställan och bifall i stället till den vid punkten af herr Widén afgifna reservationen och 3:o) på afslag å samma hemställan och bifall i stället till den vid punkten af herr Lindhagen fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse den under 2:o) upptagna propositionen vara med öfvervägande ja godkänd. Herr Lindhagen begärde emellertid votering, i anledning hvaraf och sedan till kontraproposition antagits den under 3:o) upptagna propositionen, nu uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren, med afslag å lagutskottets hemställan i punkten 4) af utskottets förevarande utlåtande n:o 72, bifaller den vid punkten af herr Widén afgifna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med afslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid punkten af herr Lindhagen fogade reservationen.

Voteringen utföll med 130 ja mot 54 nej; och hade kammaren alltså med afslag å utskottets hemställan bifallit den vid punkten af herr Widén afgifna reservationen.

Punkten 5:o) föredrogs härpå; och begärdes ordet därvid af

Angående ändring af inteckningsförordningen m. m. (Forts.)

Herr Lindhagen, som yttrade: Jag ber att få yrka bifall till den af herr Zetterstrand m. fl. afgifna reservationen.

Vidare anfördes ej. Efter af herr talmannen gifna propositioner i ämnet afslog kammaren utskottets hemställan och biföll i stället den vid punkten af herr Zetterstrand m. fl. fogade reservationen.

Vidare föredrogs *punkten 6:o)*. Därvid yttrade

Grefve Hamilton: Herr talman! Den ändring af inteckningslagen, som denna kammare nyss beslutat, är icke af någon större räckvidd. Den innebär ju allenast, att därest en inteckning belastar ett hemman och en afsöndrad lägenhet, inteckningen i främsta rummet skall utgå ur stamhemmanet och först i andra rummet af lägenheten. Men den befriar ingalunda lägenheten från inteckningen. Och detta har naturligtvis till följd, att den person, som köper en afsöndring, fordrar att få densamma gravationsfri. Därest detta icke kan beviljas, så lär väl icke köpet gå i fullbordan. Och det har sålunda äfven den påföljden att försvåra afsöndringar för egna hem.

Uti en skrifvelse 1900 begärde emellertid Riksdagen att få en utredning rörande möjligheten af att få afsöndringar fria från inteckningar; och Riksdagen tänkte sig, att det skulle kunna ske därigenom, att en afbetalning gjordes på vederbörande inteckning, motsvarande lägenhetens andel i densamma. Det förefaller oss reservanter vid denna punkt, att hvad Kungl. Maj:t nu åstadkommit icke är af den betydelse, som Riksdagen då tänkte sig. Och af den anledningen är det, som fem af Andra Kammarens ledamöter i lagutskottet hemställt, att Riksdagen ville »anhålla, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt taga i öfvervägande huruvida ej anordningar på lagstiftningens väg kunde vidtagas i syfte att en lägenhet under vissa förutsättningar kunde helt frigöras från hufvudfastighetens inteckningar.»

Jag anhåller, herr, talman att få yrka bifall till denna reservation.

I detta anförande instämde herrar *Forsberg*, *Jansson* i Edsbäcken, *Ersson* och *Pettersson* i Södertälje.

Vidare anfördes ej. Sedan herr talmannen framställt propositioner i ämnet, blef med afslag å utskottets hemställan, den vid punkten af herr Lindhagen m. fl. afgifna reservationen af kammaren bifallen.

Punkten 7:o).

Utskottets hemställan bifölls.

§ 20.

Angående obligatorisk bostadsinspektion.

Vid föredragning härpå af Andra Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 41, i anledning af väckt motion

angående obligatorisk bostadsinspektion för hela riket, erhölls på begäran ordet af

Angående obligatorisk bostadsinspektion. (Forts.)

Herr Wallin, som yttrade: Herr talman! Jag ber att till utskottet få framföra mitt tack för den synnerligen välvilliga motivering, det har ägnat min motion. Det synes af denna motivering, som om utskottet varit enigt med mig om behofvet af, att något göres i det afseende, som motionen berör. Den lilla axplockning, jag tillåtit mig ur provinsialläkarnas berättelser, synes mig kasta ett bjärt ljus öfver, hurudana bostadsförhållandena i vårt land verkligen äro, fastän man måste betänka, att dessa berättelser icke äro tillkomna i detta syfte, utan att bostadsfrågan där är omnämnd mera i förbigående. Jag saknar också i dessa berättelser uppgifter från en hel del platser, där jag vet af egen erfarenhet, att bostadsförhållandena äro synnerligen dåliga, hvilket bevisar, att de uppgifter, som äro lämnade i dessa berättelser, långt ifrån kunna anses öfverdrifna, snarare äro förhållandena värre, än hvad däraf framgår.

Utan att på något sätt vilja förringa betydelsen af att tillgodogöra sig den utländska lagstiftningen på detta område, ber jag att få betona, att enligt min uppfattning Sverige i detta afseende borde vara ett föregångsland framför andra länder, om man betänker vårt lands geografiska läge, hvilket tvingar folk att vistas inomhus mera än i sydligare belägna länder. Äfven måste man ur den allmänna skyddslagstiftningens synpunkt tänka sig, att skall denna blifva riktigt effektiv, är det nödvändigt att tillvarataga människomaterialet och skydda det redan från barnatiden, d. v. s. redan i hemmet.

Då emellertid de skäl, som utskottet anfört för sin ståndpunkt, synas mig tillräckligt vägande, har jag, herr talman, intet yrkande att göra.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 21.

Härefter föredrogos hvart för sig:

Andra Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 42, i anledning af väckt motion angående beskattning af telefonväsendet; och

Andra Kammarens kanslideputerades utlåtande n:o 1, i anledning af väckt motion om ändring af 7 § 1 mom. i arbetsordningen för Riksdagens Andra Kammare.

Hvad i nämnda utlåtanden hemställts bifölls af kammaren.

Angående vissa afvittringsförhållanden.

§ 22.

Vidare föredrogs statsutskottets utlåtande n:o 206, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående vissa med afvittringen inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker sammanhängande förhållanden samt en i ämnet väckt motion; och yttrade därvid

Herr Lindhagen: Jag får väl nöja mig med det bifall, som utskottet i viss grad tillstyrkt till min motion. Men i alla fall vill jag begagna tillfället att fästa kammarens uppmärksamhet på, att det område, som här särskildt behöfver noga undersökas af Kungl. Maj:t, är området ofvan odlingsgränsen inom Dorotea socken. Ty där har, enligt hvad utredningen gifvit vid handen och jag själf vid resor däruppe erfarit — jag har äfven hört, att andra personer lämnat samma upplysningar — där har bedrifvits ett stort ofog med att skaffa sig bosättningar just för att få skog från kronans marker. Och jag tror, att i det afseendet det icke blott behöfver undersökas — såsom utskottet också medgifver — i hvad mån sådana bosättningar skett endast i spekulationssyfte, utan därvid äfven bör tagas hänsyn till andra omständigheter. Det upplystes t. ex. inom utskottet, att det inträffat, att personer bosatt sig däruppe i god tro och icke i spekulationssyfte, utan för att verkligen skaffa sig ett hemvist. Sedan ha kommit andra personer, som, med påpekande, att de förra bosatt sig där utan vederbörligt tillstånd, skrämt dem att till dessa andra personer öfverlämna sina områden, och på det sättet hafva dessa senare kommit i besittning af de andras odlingar. Det bör naturligtvis icke komma i fråga, att de, som på sådant vis lurat ifrån arbetare och andra mindre bemedlade deras bosättningar, skola få skörda någon lön för detta sitt bedrägeri.

Vidare anfördes ej. Hvad utskottet hemställt bifölls.

§ 23.

Statsutskottets nu föredragna utlåtande n:o 207, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående det under nionde hufvudtiteln uppförda anslaget till skiften och afvittringar, blef af kammaren godkändt.

Angående försäljning af vissa under vattenfallsstyrelsens förvaltning ställda tomter m. m.

§ 24.

Efter föredragning härpå af statsutskottets utlåtande n:o 208, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för vattenfallsstyrelsen att försälja tomter och områden från de

under styrelsens förvaltning ställda fastigheter i Älfsborgs samt Göteborgs och Bohus län m. m., äfvensom en i ämnet väckt motion, gaf herr talmannen på begäran ordet till

Angående försäljning af vissa under vattenfallsstyrelsens förvaltning ställda tomter m. m. (Forts.)

Herr Lindhagen, som yttrade: Ja, den förvarande frågan är verkligen ganska viktig, det gäller, huru staten skall på ett för framtiden mera betryggande sätt disponera sina fastigheter vid Trollhättan. Nu har utskottet i alla delar afstyrkt, hvad motionen åsyftat, och ansett, att äfven industritomter och bostadstomter böra kunna upplåtas med äganderätt. Vidare har utskottet förklarat, att frågan om de villkor, på hvilka tomträttsupplåtelser skola äga rum, är en fråga af mindre betydenhet, hvarför det bör helt och hållet öfverlämnas åt den särskilda administrativa förvaltningen att bestämma detta.

Nu kan jag verkligen icke i denna Riksdagens sena timma och då icke något intresse för en sådan fråga som denna kan på något håll uppdrifvas, närmare utveckla och framställa mina yrkanden i förevarande afseende. Jag vill endast betona, att utskottet har medgifvit i sin motivering, att åtgärder lämpligen äro vidtagna i det syfte, som motionären genom sin framställning velat vinna, och hvarigenom utskottet trott, att detta syfte i stort sett praktiskt taget skulle vinnas. Och jag vill också hoppas, att denna motions framkomst i sin mån kommer att bidraga till, att vederbörande inom vattenfallsstyrelsen ägna denna sak en större uppmärksamhet än förut. Jag har haft bevis på, att så redan är förhållandet.

Hvad slutligen angår frågan om tomträttsupplåtelselser, har jag i detta ärende liksom i det föregående påyrkat, att det skulle framläggas för Riksdagen enhetliga och rationella grunder för statens tomträttsupplåtelser. Jag kan icke vara med på utskottets uppfattning, att detta är en fråga af ringa betydenhet. Det är af lika stor betydelse, att grunderna i detta afseende blifva förelagda Riksdagen, som när det var fråga om grunderna för upplåtelser af småbruk och bostadstomter från kronodomäner och kronoparker i de sex nordligaste länen.

Men, som sagdt, i ärendets nuvarande skick och i all synnerhet i Riksdagens nuvarande skick skall jag, herr talman, icke tillåta mig att göra något yrkande.

Friherre *Palmstierna* instämde häruti.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 25.

Angående en kommunal låneanstalt.

Slutligen upptogs till behandling sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande, n:o 10, i anledning af väckta motioner

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

angående skrifvelse till Konungen i fråga om anordnande af en låneanstalt för kommuner inom riket.

Till sammansatta stats- och bankoutskottet hade öfverlämnats följande till statsutskottet för förberedande behandling hänvisade motioner, nämligen

dels n:o 23 inom Första Kammaren af herr *Trapp*, som hemställt, att Riksdagen ville besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning i afseende å inrättandet genom statens försorg af en kommunal låneanstalt, och att Kungl. Maj:t ville snarast möjligt till Riksdagen inkomma med de yttranden och förslag, hvartill utredningen kunde föranleda, samt att Riksdagen ville för ändamålet ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett anslag af 5,000 kronor;

dels ock n:o 38 inom Andra Kammaren af herr *Rune*, som föreslagit att Andra Kammaren för sin del ville besluta, att Riksdagen måtte i skrifvelse hos Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och på hvilket sätt en allmän lånekassa för Sveriges kommuner kunde inrättas och att såvida utredningen därtill gåfve anledning, vidtaga de åtgärder, som för kassans bringande till stånd erfordrades.

Utskottet hemställde, att Riksdagen måtte i skrifvelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och på hvilket sätt en allmän lånekassa för Sveriges kommuner kunde inrättas och, såvida utredningen därtill gåfve anledning, för Riksdagen framlägga förslag i ämnet.

Reservationer hade afgifvits

dels af grefve *A. F. Wachtmeister* samt herrar *Bohnstedt* och *Bengtsson* i Häradsköp, hvilka yrkat afslag;

dels ock af herrar *Fränckel* och *Sjö*, hvilka hemställt, att ifrågavarande motioner ej måtte af Riksdagens bifallas.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, lämnades på begäran ordet till

Herr Rune, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Såsom herrarna se af detta betänkande, har motion väckts i Första Kammaren af herr Trapp och i Andra Kammaren af mig med begäran om utredning angående möjligheten att åstadkomma en allmän lånekassa för Sveriges kommuner. Herr Trapp har, jämte denna sin begäran om utredning, tillika föreslagit, att Riksdagen ville för ändamålet ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett anslag af 5,000 kronor.

Då frågan behandlades i det sammansatta stats- och bankoutskottet, föreslog jag, att utskottet, samtidigt som det gjorde framställning om en utredning, också skulle föreslå beviljandet af anslag på 5,000 kronor. Det ansågs emellertid af somliga Förstakammarledamöter inom utskottet, att det icke funnes någon risk för, att Första Kammaren skulle afslå utskottets hemställan,

utan man trodde allmänt, att kammaren skulle gå in därpå. Nu har Första Kammaren, med en icke alltför imponerande majoritet af, såsom jag tror, 25 röster, afslagit utskottets hemställan. Och då herr Trapps och min motion går ut på precis detsamma med undantag däraf, att herr Trapp föreslagit beviljande af ett anslag, ber jag, herr talman, att få yrka afslag på utskottets hemställan och bifall till herr Trapps motion.

Angående en kommnal låneanstalt. (Forts.)

I detta anförande instämde herrar *Palme, Branting*, friherre *Palmstierna*, *Åberg*, *Ekman* i Mo gård, *Johansson* i Jönköping, *Starbäck*, *Camitz*, *Berg* i Munkfors, *Schotte, Thavenius*, *Carlson* i Herrljunga, *Riström*, *Lindgren* i Oskarshamn, *Svallingson*, *Thylander*, *Waldén*, *Petrén*, *Rydén*, *Pettersson* i Södertälje, *Forssell* och *Lindblad*.

Herr Sjö: Såsom herrarne se af betänkandet, hafva fem ledamöter i det sammansatta stats- och bankoutskottet, hvaraf jag är en, reserverat oss mot det slut, hvartill utskottet kommit, och skall jag med anledning häraf be att få yttra några ord.

Det är icke mer än två dagar sedan Riksdagen, så väl denna kammare som medkammaren beslutat, att vi skulle antaga en kungl. proposition, som går i den riktning att en stadshypotekskassa med ty åtföljande hypoteksföreningar skulle inrättas för städerna och med dem likställda samhällen inom vårt land. När man nu beslutat om en så stor låneinrättning och Riksdagen på utskottets hemställan äfven beslutat att lämna statsobligationer till belopp af 30 millioner kronor såsom garanti för denna låneinrättning, på det att den skulle med dessa obligationer såsom säkerhet kunna i utlandet — ja, hvarför icke äfven inom landet — upptaga lån för att sedermera öfverlämna dem till hypoteksföreningarna, för att städernas fastighetsägare må kunna erhålla lån på samma goda villkor som hypoteksföreningarna för jordbruk nu lämna till sina fastighetsägare — ja, när vi, säger jag, beslutat om allt detta, synes det mig icke vara skäl bifalla det nu föreliggande förslaget om anordnande af en ytterligare låneanstalt.

Man hade nu trott, att de, hvilka framkommit med detta senare förslag, bort vara tillfredsställda med de förra besluten, ty man får väl antaga, att de, som hafva sådana inteckningar och vilja belåna dem på bättre villkor, skulle kunna göra det i den nya stadshypotekskassans hypoteksföreningar. Man hade, säger jag, trott, att dessa motionärer skulle vara tillfredsställda genom en sådan åtgärd, som nu vidtagits. Den motionär, som allra först hade ordet i frågan, satt för öfrigt med i det sammansatta utskottet och förklarade sig nöjd med den där gjorda framställningen, men nu har han kommit med ett alldeles nytt förslag — ja, det är visserligen icke nytt i egentlig mening, ty det har

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

förut varit framlagdt af en annan motionär. Det förefaller mig emellertid något underligt, att han nu går ifrån sin älsklingsidé, som han själf framkommit med, och går öfver till den andra motionärens yrkande, detta för att möjligtvis kunna få frågan under gemensam votering.

Genom det att denna Riksdag förut beslutat, att det äfven skulle inrättas en stadshypoteksbank eller stadshypotekskassa, så får man trenne alldeles lika kategorier obligationer i vårt land, skillnaden är åtminstone obetydlig. Vi få ju nu tre stycken institutioner, riksgäldskontoret, hypoteksbanken och stadshypotekskassan, som alla tre skola konkurrera på den utländska lånemarknaden om upptagande af lån där. Skulle man nu också besluta i enlighet med de motioner, som här föreligga, att i skrifvelse till Kungl. Maj:t begära, att Kungl. Maj:t inkommer till Riksdagen med förslag om inrättande af hvad man kan kalla en kommunal lånekassa, ja då skulle vi få en fjärde lånekassa, garanterad med statsobligationer, och jag hemställer till herrarna om detta skulle vara lyckligt. För min del tror jag, det skulle vara olyckligt, och jag skulle på det högsta beklaga, om Riksdagen nu hux flux, straxt efter det den antagit ett sådant förslag, som den gjorde för ett par dagar sedan, skulle skrifva till Konungen i syfte att få ännu en lånekassa inrättad i vårt land. Det kommer helt säkert, om så sker, att i ej obetydlig grad försvaga vår kredit i utlandet.

Hvad nu för öfrigt beträffar kommunerna på landet, så kan jag ej tro annat än att de skola låna lika billigt i försäkringsanstalter, i postsparbanken och i landets sparbanker, där man till och med kan låna pengar mot 4 procents ränta och med något längre amorteringstid. När så är, tror jag verkligen, att det skulle vara lyckligast och bäst, att man icke går in på motionärernas hemställan, utan bifaller reservanternas hemställan, nämligen om afslag på såväl herr Trapps som herr Runes motion.

Herrarna böra komma ihåg, att det, som sagdt, icke är många veckor sedan vi här i denna kammare beslöto att skrifva till Kungl. Maj:t om en annan hypotekslånekassa, och vi få väl ändå betänka, att vi måste hålla måtta i allt, äfven med afseende på lån. Jag ber att få säga min ärade vän, herr Rune, att det hade varit bättre att han kommit fram med ett förslag om, huru vi skola betala våra amorteringslån, som vi upptagit. Helt säkert skall han svara mig, att när vi icke kunna betala med något annat, så skola vi låna, och låna icke endast för att betala våra amorteringar, utan äfven för att betala räntorna på våra lån. Hvad staten beträffar, veta vi ju, att statens upplåningar hafva forcerats ganska väsentligt. Under år 1907 och förlidet år har riksgäldskontoret upplånat af utlandet tillsammans icke mindre än 100 millioner kr. Det är ganska ansenliga summor, som man på detta sätt upplånat, och det är frågan om, huruvida icke staten äfven i år får upptaga kanske ett liknande lån på omkring 40- à 50,000,000

kronor. Litet besinningsfull måste man vara enligt mitt förmenande och inte bara gå på och skrifva till Kungl. Maj:t om inrättande af lånekassor och upplåning af pengar än för det ena och än för det andra ändamålet; alltid skall det vara skuldsättningar.

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

Jag vill be kammaren att den besinnar detta, och det är med anledning däraf som jag, herr talman, yrkar bifall till reservanternas och afslag å utskottets hemställan.

Med herr Sjö förenade sig herrar *Bengtsson* i Häradsköp, *Sjöberg*, *Nilsson* i Skärhus, *Johanson* i Mossebo och *Lundell*.

Herr Rune: Herr talman, mina herrar! Det är ju utmärkt roligt för städerna och deras fastighetsägare, att de fått en hypoteksförening till stånd, som skall skaffa dem billiga lån, men att detta skulle kunna i särskildt hög grad glädja rikets kommuner, det har jag svårt att fatta; det är ju två fullständigt skilda saker. Jag tycker icke, att man kan invända det ena mot det andra. Men jag vill försöka fatta mig så kort som möjligt och därför icke närmare ingå på den frågan; hvar och en torde väl inse skillnaden. Jag måste blott uttrycka min stora förvåning öfver, att jag icke i fråga om denna min motion fått min ärade vän herr Sjö på min sida, ty vi sträfva ju båda till samma mål. Vi vilja båda befordra sparsamheten, och jag påstår, att jag genom denna min motion vill från två olika synpunkter befordra sparsamheten. Vi hafva nu våra lån till utlandet mot ganska höga räntor. Nu vore meningen att få dessa räntor till utlandet billigare, få dem nedsatta t. ex. från 5 till 4 %, så att man icke blott kunde förränta lånen, utan äfven amortera dem med samma utgifter, som man förut haft endast för förräntningen. Det är den ena sidan af saken, som jag anser i hög grad befordrar sparsamheten, men sedan hafva vi den andra sidan af saken, hvilken utskottet framhållit synnerligen skarpt, och den är nödvändigheten att sätta en damm mot den onödiga och starka skuldsättning, som mången gång föreligger från kommuners sida. Det är meningen, att när staten reglerar kommunernas låneförhållanden och hjälper dem till billigare lån, så skall staten också hafva rätt att säga: nu skola vi stadga så stränga former för utlåningen, att ni för framtiden icke kommer att skuldsätta er så mycket. Det är således icke blott fråga om att skaffa billigare lån och att på det viset befordras parsamheten, utan meningen är fastmer den, att man skulle, genom en sträng kontroll på kommunernas rätt att låna, tvinga de kommuner, som möjligen stå i begrepp att låna oförståndigt, att minska sin skuldsättning.

Vidare yttrade herr Sjö, att det icke var bra, om tre eller fyra sådana offentliga lånekassor, som nu är fråga om, skulle konkurrera på den utländska marknaden. Jag ber att få säga, att

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

det visst icke är något ideal för mig att pengarna lånas i utlandet. Det är naturligtvis mycket bättre, att kommunerna låna här inom landet, så långt det räcker; men räcker det icke, få de naturligtvis taga den utländska marknaden till hjälp, då de skola upptaga lån. Jag ber emellertid att få påpeka, att det icke är fråga om nya lån, utan det är fråga om de lån, som kommunerna redan hafva och som upptagits såsom sväfvande skuld, och hvilka därför äro dubbelt farliga samt därjämte äfven andra lån, som äro upptagna såsom fasta lån men mot för hög ränta. Meningen är nämligen, att dessa lån skola konverteras, så att man får dem på lång tid och mot billig ränta, hvarigenom man på penningemarknaden vinner en större trygghet. Nu är det så, att för närvarande konkurrera icke tre eller fyra kassor, utan det är kanske femton eller tjugu svenska kommuner, som konkurrera med sina obligationer på den utländska lånemarknaden. Och detta är naturligtvis mycket sämre, än om det blefve tre eller fyra väl ordnade kassor, som konkurrerade.

Huru jag än ser saken, kan jag icke se annat, än att detta är ett förslag, som i mycket hög grad kommer att bringa reda och ordning i kommunernas upplåning och framför allt kommer att befordra sparsamheten.

Därför, herr talman, ber jag att fortfarande få yrka bifall till herr Trapps motion.

Häruti instämde herrar *Juhlin*, *Neiglick*, *Olofsson* och *Carlsson* i Malmberget.

Herr Jeansson i Kalmar: Jag begärde ordet med anledning af herr Runes yttrande. att det blir väl icke sämre än för närvarande, då en mängd kommuner konkurrera på den utländska marknaden, om det här skulle blifva fråga om en ny lånekassa. Jag vill erinra honom om, att det här är fråga om att få en statsgaranterad kassa. Således blir det svenska *statens* obligationer, som komma att ökas på den utländska marknaden. Det är en väsentlig skillnad, än om t. ex. *kommuner* utbjuda sina obligationer. Om Stockholm, Göteborg och Malmö och äfven de andra medelstora städerna — och de äro ju många — konkurrera på den utländska lånemarknaden och utbjuda sina obligationer, må så vara. Det fäster sig utlandet icke så mycket vid, som om det blir flera statsgaranterade kassor här i landet. Ty det är ju alldeles gifvet, att den, som vill placera sitt lilla kapital i obligationer, såsom nu sker i Frankrike, England och andra länder, där man har godt om pengar, frågar: hvem svarar för dessa obligationer? Jo, det gör svenska staten. Då har man en god säkerhet och trygghet vid placerandet af sitt kapital. Men om svenska staten skall garantera den ena sortens obligationer efter den andra, är det alldeles gifvet, att det blir här, liksom det

gäller beträffande andra affärer, att ju mer en person går i borgen, äfven om han är en rik man, ju svagare blir hans kredit. Så kommer det också att blifva för svenska staten. Och staten riskerar att få mindre kurs på sina egna obligationer om det kommer flera statsgaranterade obligationer på den utländska marknaden.

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

Jag var med då detta ärende under fjolåret behandlades inom femte tillfälliga utskottet, och jag får säga, att det är just med hänsyn till denna af mig nyss anförda omständighet, att vi icke skulle konkurrera med oss själfva, som jag aldrig haft sympatier för den Runeska motionen. Ty, äfven om den medför vissa fördelar för kommunerna, så uppvägas icke dessa af de olägenheter, som den skulle kunna förorsaka den svenska staten och öfriga af staten nu garanterade institutioner, såsom hypoteksbanken och den nya stadshypotekskassan. Ty det kan ju hända, att om också kommunerna skulle få något högre kurs på sina obligationer genom denna statsgaranti, svenska staten och de öfriga redan nu statsgaranterade kassorna skulle få en mindre kurs, så att den vinst, kommunerna skulle göra, skulle blifva mindre än den förlust, som staten — riksgäldskontoret och öfriga statsinstitutioner — skulle få göra på sina obligationer. Ja, hvad blir det då, herr Rune? Jo, det blir en nationalförlust. Ty det skulle gå mera pengar ut ur landet genom denna nya anordning, än det gör nu. Detta kan jag icke vara med om att föranleda.

Det är äfven en annan omständighet, som jag vill fästa uppmärksamheten på. Herrarna hafva kanske litet hvar läst i tidningarna den bedröfliga notisen om att svenska statens obligationer för närvarande hafva lägre kurs på den engelska marknaden än danska och norska obligationer, och detta oaktadt vi hafva mindre skuld pr invånare, än dessa länder hafva, och vår statsskuld placerad i produktiva företag och icke i improduktiva. Huru nu förklara detta, som står i denna notis? Jo, det förhåller sig så, att det kommit så många af våra obligationer på den utländska marknaden och särskildt på den engelska, så att tillgången blifvit större än efterfrågan. Och då blir det den gamla köpmansregeln, att då tillgången är större än efterfrågan, faller priset. Följaktligen har kursen fallit på de svenska obligationerna, under det att kursen hållit sig uppe på de danska och norska obligationerna, därför att sådana icke utbjudits i så stor mängd. Skola vi nu äfven börja släppa ut statsgaranterade kommunalobligationer, så blir det naturligtvis ännu värre. Jag har ju alldeles samma intresse för kommunerna som herr Rune, men kan ej vara med om att i onödan använda statens garanti. En hypotekskassa för rikets städer behöfde denna garanti. Fastighetsägarna fingo nämligen betala för höga räntor på sina lån. Som herrarne kanske erinra sig, så har jag motionerat om en sådan garanti. Ty den var nödvändig. Men kommunerna behöfva det

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

icke. De stora kommunerna reda sig själfva. De gå direkt ut och komma nog fortfarande att göra det, äfven om det blir statsgaranti. De komma nog icke att använda dessa lånekassor. De medelstora lära nog ej heller komma att göra det. De mindre kommunerna kunna åter mycket väl, som herr Sjö nämnde, få sina lånebehof tillgodosedda på den inländska marknaden. Och i motsats mot herr Rune, då han sade, att kommunerna icke voro hjälpta med, att fastighetsägarna fått sina lånebehof tillgodosedda, ber jag att få säga, att de få fördel däraf, därigenom att fastighetsinteckningar komma lösa ur sparbanker och andra banker och det sedan blir rum för att placera kommunallån i dessa institutioner. Vi veta litet hvar, som sitta i bankstyrelser, att bankerna icke velat binda fast pengar i kommunallån, därför att de varit öfverhopade med fastighetsinteckningar. Men när dessa nu komma lösa till stor del, blir det ett motsatt förhållande. Då kunna sparbanker samt andra banker och kassor, som tagit inteckningar, kanske i stället taga dessa kommunalobligationer.

Vidare nämnde herr Rune, att man skulle få ned räntan från 5 till 4 procent. Han sade, att om vi nu betala 5 procent, skulle vi slippa att få betala mer än 4 procent. Jag undrar hvar herr Rune lånar pengar äfven med svenska statens garanti till 4 procent netto eller behöfver betala 5 procent för kommunlån? Nej så stor skillnad kan det nog icke bli! Det kan möjligen blifva ett spelrum, en kursvinst på kanske från 96 till 98 procent, eller något sådant. Ty det blir ju alltid någon skillnad på kommunal garanti och statsgaranti. Men denna lilla vinst kommer kanske att försvinna. Ty det är ytterligare en omständighet att taga hänsyn till. Det tillkommer nämligen omkostnader för en lånekassa nämligen för förvaltningen däraf. Och det drager ej små omkostnader som måste tagas ifrån vinsten. Man får också räkna med risken. Ty det är klart, att kommunerna inbördes få ansvara gentemot långifvaren. Och man kan ju tänka sig, att en kommun kan göra konkurs — det är ju tänkbart, fastän det icke passerat. Har då kommunen skulder till kassan; hvem skall betala den? Jo, det får de öfriga göra. Så det är icke allt guld som glimmar!

Herr talman! På grund utaf hvad jag nu anfört och i anslutning till hvad jag yttrade under fjolåret, då detta ärende var på tal — då jag visserligen var med om, att en undersökning skulle ske, med den starka motivering om centralbank, som utskottet hade — ber jag att få yrka afslag å herrar Runes och Trapps motioner samt bifall till reservanternas förslag.

Herr *Lundin* instämde häruti.

Friherre Palmstierna: Herr talman, mina herrar! Jag vill först säga, att denna fråga icke alls är någon ny fråga. Den

arbetar sig fram i olika länder. Man försöker nämligen öfverallt att centralisera kommunallånen. I England har staten tagit frågan i sin hand. I Belgien har man ordnat den på liknande sätt, som här åsyftats, genom uppläggande af en grundfond för en centralanstalt. I Danmark och Tyskland pågå sträfvanden i samma riktning. Och på samma sätt är det i Frankrike. Således måste vi nog komma dithän äfven hos oss.

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

Jag ber att få bemöta några af de synpunkter, som framhållits här, bland annat senast af herr Jeansson. Han försökte för kammaren framvisa faran af det tillstånd, i hvilket våra papper för närvarande befinna sig på londonbörsen. Ja, men herr Jeansson, hur pass många obligationer hafva vi på londonbörsen? Huru stort belopp hafva vi där? Ett orimligt litet antal obligationer hafva vi där. London är icke vår hufvudsakliga obligationsmarknad. Man kan således icke med rätta införa detta argument i debatten. Ty vår londonmarknad betyder i detta fall ingenting, i jämförelse med den stora marknad, som isynnerhet norrmännen och äfven danskarna hafva på londonbörsen.

Jag vill gentemot herr Jeansson också framhålla, att med denna lånekassa är det hufvudsakligen den *inhemska* marknaden, som blir centraliserad. Det duger icke, såsom det nu är. Det har också uttalats i hvartenda land, som haft frågan före, att det icke går an, att kommunerna i en ort hålla på att trängas om att få de pengar, som finnas där, i stället för att centralisera hela den inhemska marknaden. Och jag vet själf af praktisk erfarenhet, på grund af hänvändelser, som kommunerna göra, att det är alldeles nödvändigt att få en centralisering utaf den inhemska marknaden. Det är det första, som ligger i denna sak. Följaktligen behöfver man icke vara orolig för, att centraliseringen i och för sig själf skulle sänka värdet af våra *utländska* obligationer.

Dessutom ber jag att få bemöta herr Jeansson äfven i en annan punkt. Han tog för gifvet, att man här skulle få en ny obligationstyp på den utländska marknaden. Hur kan han säga detta? Det är mycket sannolikt, att den utredning, som kommer fram, skall visa, att man bör slå ihop de tre olika kassorna, som här är fråga om, och bilda en enda stor anstalt eller också, såsom fackmän uttala sig för, att riksgäldskontoret skulle sköta upplåningen och fördela det hela mellan de olika behofven. Således behöfver det icke förutsättas, att det på den utländska marknaden skulle blifva någon ytterligare trängsel. Det är mycket osannolikt, att vederbörande skulle vilja gå fram på den vägen.

Vidare har det framhållits, att kommunerna skulle få en ökad skuldsättning genom de nya möjligheter därtill, som genom inrättandet af denna nu föreslagna kassa skulle yppa sig. Men hvarken utskottet eller herrarna ha tänkt på, att vi hafva under år 1907 beslutit en synnerligen effektiv begränsning af kommu-

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

nernas skuldsättningsrättigheter, i det att det kräfves $^2/_3$ majoritet i en hel del olika fall, och, bland annat, då det gäller nya företag och upptagande af lån för sådana. På grund af denna synnerligen ingående begränsning komma våra kommuner i detta hänseende hädanefter i ett helt annat läge än förut.

Hvad den sväfvande skulden beträffar, har ju regeringen till kommunerna skickat ut ett förslag till kungl. proposition, som nu är under behandling i Svenska stadsförbundet. Och alldeles säkert är att till nästa års Riksdag kommer en proposition i syfte att ytterligare begränsa möjligheten att upptaga korta lån. Sålunda har det redan nu pågått arbete i detta syfte, och man kan vara fullt trygg för att nya restriktiva bestämmelser komma till stånd, så att någon möjlighet för kommunerna till ny större skuldsättning, på grund af en sådan kassas bildande, icke yppa sig.

Men, mina herrar, hvad kommer det att betyda, om en dylik kassa bildas? Jo, att man icke i onödan kastar ut en hel del penningar. Stadskommunernas skuldsättning år 1906 var 366 miljoner kronor, och räntan därpå uppgick till 12,8 miljoner kronor. Antager man nu, att man genom den föreslagna lånekassan skulle kunna sänka skuldräntan med en half procent, blir det en besparing för hvarje år af omkring 1,8 miljon kronor. För städerna skulle det växla mellan 31 och 27 öre per bevillningskrona, beroende på om Stockholm medräknas eller icke, och för att visa hvad saken betyder för landsbygden, vill jag nämna att det skulle för år 1906 gälla ungefär 0,6 öre per fyrk. Jag förstår icke, hvilket intresse skulle tala emot en sådan sak.

När det dessutom, herr Jeansson i Kalmar, på grund af bristande centralisering af marknaden visar sig en sådan svårighet att placera de korta lånen, att man laborerar med 73 miljoner kronor i sväfvande skuld, hvaraf under kristid 38 miljoner upplånats utomlands, så frågar jag: skall man icke försöka skapa ytterligare möjlighet för fondering? Staten har utomordentligt stort intresse af att kommunernas ekonomi icke skötes på detta vis; det är därför helt enkelt nödvändigt att skapa ytterligare möjlighet för fondering.

För öfrigt vill jag säga, att när svenska staten pålagt landskommuner och stadskommuner så många förpliktelser, som i andra länder icke åligga dem, så är det för staten redan af den anledningen en viss skyldighet att biträda kommunerna, ty det är *statsändamål*, som våra kommuner i stor utsträckning fylla. Man får ej heller bortse från, att kommunen är en del af det svenska samhället, och icke tänka endast på statsverkets ekonomi utan på hela den svenska nationens och att denna icke i onödan får betala utgifter, som den faktiskt icke behöfde göra.

Jag vill icke uppehålla kammarens tid längre, men jag skall bedja kammaren behjärta denna sak, som är ytterst viktig och

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

helt enkelt nödvändig för såväl lands- som stadskommuner. Och när af herr Sjö åberopades Svenska stadsförbundet, så ber jag att få säga, att ett hundratal representanter från olika stadssamhällen i landet år 1907 uttalade sig för denna sak. Vidare har stadsförbundets styrelse och dess representantförsamling — samtliga personer, som haft praktisk erfarenhet i den föreliggande frågan — uttalat sig i samma riktning. Och herrarna på landsbygden böra tänka på, att i den mån municipalsamhällen uppväxa komma landskommunerna att få större intresse än förut i denna sak. Vi hafva således allt skäl för att gå med på densamma.

Med friherre Palmstierna instämde herr *Kobb*.

Herr Jeansson i Kalmar: Jag ber endast att få replikera friherre Palmstierna med afseende på ett par af hans uttalanden. Han omnämnde den inhemska marknaden. Men behöfver väl den inhemska marknaden statens garanti för kommunala obligationer? Jag vill fråga: Om här i landet en stad, t. ex. Västervik, skall upptaga ett lån hos postsparbanken eller någon dylik inrättning, behöfver då Västerviks stad statens garanti? Om stadsförbundet vill taga initiativ för att bilda en centralkassa för att centralisera upplåningen, kan jag inom stadsförbundets representantförsamling, som jag tillhör såsom representant för Kalmar län, mycket väl vara med därom. Men jag vill icke vara med om att lämna statens garanti, därför att jag anser, att någon sådan hvarken behöfves eller är lämplig.

Friherre Palmstierna kalkylerade öfver huru mycket som skulle besparas. Det var emellertid en tämligen värdelös kalkyl, ty han räknade efter en half procent. Hvarifrån tager friherre Palmstierna denna halfva procent? Den måtte han taga ur luften. Han vet icke, om det blir $^1/_2$, $^1/_5$ eller $^1/_{10}$ procent, lika litet som jag eller någon annan person vet det. Man måste utgå från verkligheten!

Sedermera nämnde friherre Palmstierna om kristider. Jag vill säga friherre Palmstierna, att jag icke är oerfaren i sådana saker som upptagande af lån för det allmännas räkning, och jag vill fråga: Tror friherre Palmstierna, att det är under kristider som man på längre tid upplånar penningar i utlandet? Nej, om man skall sälja obligationer i utlandet, så bör det icke ske under kristider, ty då får man betala höga räntor, och man kastar ej bort en massa pengar genom att *då* upptaga lån. Sådana kassor, som äro afsedda för att upptaga lån medels obligationer, intaga en afvaktande hållning under kristider och inlåna temporärt, tills bättre tider komma och obligationerna få högre kurs. Detta är ett allmänt kändt förhållande af alla, som hafva med sådana saker att göra. Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande.

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

Herr Palme: Herr talman, mina herrar! Så länge jag har kunnat med förstånd tänka öfver den här saken, har det stått klart för mig, att det är alldeles nödvändigt, att staten ingriper reglerande för att på annat sätt än nu är förhållandet organisera hela den kommunala upplåningen. Det hela går nu, som man säger, på så »lösa boliner», att däri kan ligga en verklig fara. Med anledning däraf väckte jag får några år sedan — år 1905 — en motion i sådant syfte. Den föll då, men jag tänkte att frågan skulle kunna komma upp en annan gång. Emellertid framkommo sedermera af herr Rune m. fl. undertecknade motioner om anordnande af en lånekassa. Till en början ställde jag mig afvisande mot denna tanke, ty jag höll före, dels att man skulle kunna arrangera saken på annat sätt, dels att det kommunala låneväsendet först borde omorganiseras. Men ju mera jag studerade denna sak, desto mera fann jag, att det af mig åsyftade målet, nämligen att i detta hänseende få införda noggranna, restriktiva bestämmelser, såsom det är skrifvet i utskottets betänkande, och det af herr Rune åsyftade målet, nämligen att kunna komma kommunerna till hjälp i det trångmål, hvari de ofta befinna sig, skulle kunna vinnas på en gång. Det var därför jag år 1908 uttalade mig för den då föreliggande motionen i detta syfte, och det är detta, som varit anledningen till att jag nu vill rösta för bifall till denna motion.

Jag tror icke på de farhågor, som herr Jeansson i Kalmar här framhöll. Det är vida mindre farligt, ifall det är en stor kassa, gemensam för alla de städer, hvilka vilja komma in på den utländska marknaden, som bjuder ut de svenska lånen, än om alla möjliga småstäder vända sig till banker och bankirer i utlandet genom mer eller mindre vederhäftiga agenter här hemma. Detta senare skadar vår kredit i synnerligt hög grad.

Om jag ser denna sak ur synpunkten af att jag är chef för en stor penninginstitution, som för närvarande har omkring ett tiotal miljoner kronor utlånade till kommuner, borde jag ju anse det vara med min egen fördel förenligt att motarbeta ett förslag sådant som detta, men då jag anser det vara för landet nyttigt, har naturligtvis hänsynen till den enskilda fördelen fått vika.

Om jag vidare betraktar saken såsom medborgare i Stockholm, skulle jag naturligtvis ställa mig ganska likgiltig för frågan. Ty Stockholm reder sig själf i detta afseende. Sveriges hufvudstad har sedan många årtionden tillbaka en mycket god kredit på den utländska marknaden Stockholms lån noteras nämligen så godt som jämbördigt med våra statslån. Men äfven därvidlag måste jag se bort från den egna synpunkten och fästa mig vid hvad jag tror vara nyttigt för landet, och det är, att vi få denna sak ordnad.

Här har af den senaste ärade talaren framhållits, att man icke skulle kunna tänka sig vinna så mycket som en half pro-

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

cent genom att kommunerna uppträdde på den utländska lånemarknaden under statens egid. Ja, sätta vi icke våra förhoppningar högre än att vi för de svenska kommunerna vilja vinna en half procent i räntenedsättning, så tror jag nog, att det skulle kunna gå för sig. Jag är förvissad om, att i närvarande ögonblick knappast någon svensk kommun utom de allra största städerna skulle kunna erhålla penninglån till lägre ränta än 4 ½ procent. Men jag tror mig ock veta, att en stor kommun i närvarande ögonblick har klarerat ett utländskt lån, där räntan är just omkring 4 %. Där hafva vi den halfva procent, som skulle kunna vinnas.

Jag anhåller, herr talman, att få yrka bifall till den formulering af förslaget som herr Rune framställt.

Herr Sjö: Jag vill blott yttra några ord med anledning af den sista talarens anförande.

Han yttrade, att här inom landet får icke någon kommun upplåna penningar till billigare ränta än 4½ %, men han trodde, att en viss kommun skulle redan nu hafva träffat uppgörelse om ett lån till 4 % i utlandet. Jag läste för 3 eller 4 dagar sedan en artikel i en af våra dagliga tidningar. Där omnämndes ett par lån, som två finska städer, nämligen Helsingfors och Åbo upptagit i utlandet och för båda dessa lån, som ju upptagits af ganska stora kommuner, förbundit sig betala en ränta af 4½ %. Alltså är det icke billigare för en ganska stor stad att upptaga lån i utlandet än hvad det kan vara att upptaga lån inom landet utan snarare en half procent billigare lån här. Jag vet icke, om det är något skäl att vända sig till utlandet, isynnerhet då man betänker att en kommun här i landet får betala en ganska betydande provision till de banker, som förmedla utländska lån.

Herr Palme yttrade också, att han icke trodde på de farhågor, som uttalats därom, att statens obligationer och hypoteksbankernas obligationer skulle gå sämre, därest det blefve ny lånekassa, som utaf staten garanterades. Jo, herr Palme, jag skall bedja att få omnämna, huru det gick till vid den tid, då det fanns 4 eller 5 hypoteksföreningar i vårt land. Dessa hypoteksföreningar öfverbjödo hvarandra i utlandet och fingo betala ovanligt hög ränta. Då insågo dessa föreningar och deras delägare, att det var illa ställdt af dem att uppträda på den utländska lånemarknaden och öfverbjuda hvarandra för att erhålla lån. Och i följd häraf ordnades saken på det sätt, som nu är rådande. Inom Riksdagen afgafs därför en motion, hvari föreslogs, att Riksdagen skulle, såsom ock skedde, besluta, att svenska statens obligationer skulle lämnas som säkerhet för de lån, som hypoteksföreningarna uppnegocierade i utlandet, och på det sättet blefvo de villkor, på hvilka hypoteksbanker och hypoteksföreningar kunde låna penningar för att röra sig med, något billigare till

Angående en kommunal låneanstalt. (Forts.)

stor fördel för jordbruket och den rörelse, som i samband därmed bedrifves. Men om flera lånekassor komma till, som äro med de nuvarande likartade, skall helt säkert detta skada och ej gagna.

Herr talman, jag vidhåller mitt yrkande.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, gaf herr talmannen propositioner 1:o) på bifall till utskottets hemställan, 2:o) på bifall till herr Trapps i ämnet väckta motion och 3:o) på afslag å såväl utskottets hemställan som de i ämnet väckta motionerna; och fann herr talmannen sistnämnda proposition vara med öfvervägande ja besvarad. Votering begärdes emellertid, i anledning hvaraf och sedan till kontraproposition antagits den under 2:o) upptagna propositionen nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren afslår såväl sammansatta stats- och bankoutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande, n:o 10, som de i ämnet väckta motionerna, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit herr Trapps i ämnet väckta motion.

Omröstningen utvisade 77 ja, men 110 nej, vid hvilken utgång kammaren således bifallit den af herr Trapp i ämnet väckta motionen.

§ 26.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,40 e. m. för att åter sammanträda kl. 7 e. m., då detta plenum enligt utfärdadt anslag komme att fortsättas.

In fidem

Per Cronvall.

Onsdagen den 19 maj.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Anmäldes och godkändes följande förslag till Riksdagens skrifvelser till Konungen, nämligen;

från konstitutionsutskottet:
n:o 187, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af § 60 regeringsformen; och

från lagutskottet:
n:o 183, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 25 § i förordningen angående patent den 16 maj 1884;
n:o 184, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 9 § i lagen angående köttbesiktning och slakthus den 22 december 1897;
n:o 185, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om konsularjurisdiktion; och
n:o 186, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 59 § i lagen angående väghållningsbesvärets utgörande på landet den 23 oktober 1891, dels ock väckt motion om ändrad lydelse af nämnda lagrum.

Vidare anmäldes och godkändes Riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

n:o 24, angående förslag till ändrad lydelse af 4 kap. 10 § strafflagen;
n:o 25, rörande utredning angående vidgad rätt för medlem af svenska kyrkan att därur utträda m. m.;
n:o 26, angående ändring i 12 kap. 3 § kyrkolagen;
n:o 27, rörande förslag angående afskaffande af edgång;
n:r 28, angående ändrad lydelse af 25 kap. 15 och 22 §§ strafflagen;

n:o 29, angående förslag till lag om gemensamhetsfiske samt till lag angående ändrad lydelse af 10, 13 och 14 §§ i lagen om rätt till fiske den 27 juni 1896;

n:o 30, angående lag om ändrad lydelse af 13 § skiftesstadgan;

n:o 31, rörande förslag till lag angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag;

n:o 32, angående lag om förbud mot viss försäljning af tobak;

n:o 33, rörande förslag till lag angående naturminnesmärkens fredande m. m.; och

n:o 34, angående kreditivsummorna.

§ 2.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets memorial och utlåtande:

n:o 215, med förslag till åtskilliga stadganden i det nya reglementet för riksgäldskontoret;

n:o 216, angående beräkningen af statsverkets ordinarie inkomster;

n:o 217, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i vissa frågor rörande anslag under riksstatens tionde hufvudtitel;

n:o 218, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande aflöningen för de vid lagtima riksdag hos kamrarne och de ständiga utskotten samt i Riksdagens kansli anställda tjänstemän och vaktbetjänte; och

n:o 219, angående beviljande för innevarande riksdag af ökadt belopp till gratifikationer åt tjänstemän hos statsutskottet;

bevillningsutskottets betänkanden och memorial:

n:o 32, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition om rätt för Kungl. Maj:t att i visst fall förordna om omedelbar tillämpning af ifrågasatt förhöjd tull eller tillverkningsskatt;

n:o 33, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående särskilda bevillningsafgifter för utländingar, som i Sverige åtaga sig eller utföra arbete utan att här vara uppförda till beskattning;

n:o 34, i anledning af Kungl. Maj:ts propositioner dels om ändrad lydelse af vissa paragrafer i förordningen angående bevillning af fast egendom samt af inkomst den 13 september 1907 dels ock angående en inkomstskatt att upptagas i riksstaten för år 1910; och

n:o 35, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse af 1, 3, 8 och 52 §§ i förordningen den 18 september 1908 angående stämpelafgiften;

sammansatta bevillnings- och lagutskottets memorial:

n:o 9, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande sammansatta bevillnings- och lagutskottets betänkande, n:o 2, i anledning af väckta motioner om ändringar i gällande förordningar angående försäljning af brännvin samt vin och öl;

n:o 10, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande sammansatta bevillnings- och lagutskottets betänkande, n:o 6, i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående införande af på allmän folkomröstning grundadt lokalt veto i fråga om försäljning af brännvin samt vin och öl; och

n:o 11, med hemställan om anvisande af ersättning åt utskottets sekreterare m. m.;

lagutskottets memorial:

n:o 73, med föranledande af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande lagutskottets utlåtande n:o 62 i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af § 16 i värnpliktslagen den 14 juni 1901, del ock med föranledande däraf väckta motioner; och

n:o 74, med föranledande af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande lagutskottets utlåtande n:o 64, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne samt till lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne, dels ock därmed sammanhängande motioner; samt

första särskilda utskottets memorial:

n:o 6, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut, beträffande utskottets utlåtande n:o 3 i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition, n:o 12, med förslag till lag angående tillsättning af prästerliga tjänster, dels väckta motioner i ämnet.

§ 3.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Anderson* i Arvika fr. o. m. den 22 maj till riksdagens slut.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 7,27 e. m.

In fidem

Per Cronvall.